

განვითარებისა და სწავლის თეორიები

*მოკლე ინფორმაცია იმ ავტორების შესახებ, რომელთა ნააზრევს ცოდნაც
მასწავლებლის პროფესიული სტანდარტით არის განსაზღვრული*

მასწავლებლის პროფესიული სტანდარტისა და კრებულში მოცემული ნიმუშების გაცნობამ ალბათ დაგარწმუნათ, რომ სასერტიფიკაციო ტესტი ბევრ ისეთ დავალებას მოიცავს, რომელსაც თქვენი პრაქტიკული გამოცდილების საფუძველზე შეიძლება უპასუხოთ. თუმცა მასწავლებლის პროფესიული სტანდარტით განსაზღვრული ზოგიერთი საკითხი (*განვითარების თეორიები, სწავლისა და სწავლების თეორიები*) შედარებით უცხოა პედაგოგთა გარკვეული ნაწილისათვის. ამ საკითხების შესწავლასა და დაძლევაში დაგეხმარებათ მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ცენტრის, ასევე შეფასებისა და სასწავლო გეგმების ცენტრის მიერ სპეციალურად თქვენთვის შედგენილი სამუშაო მასალა, რომელიც ყველა პედაგოგისათვის ხელმისაწვდომი იქნება.

ამჯერად გაწვდით მოკლე ინფორმაციას ყველა იმ ავტორის შესახებ, რომლის თეორიების ცოდნაც სტანდარტითაა განსაზღვრული. ვფიქრობთ, ჩვენს მიერ მომზადებული მასალა დაგეხმარებათ როგორც ამ ბუკლეტზე მუშაობის დროს, ასევე მომავალი სასერტიფიკაციო გამოცდებისათვის მზადების პროცესში.

ჟან პიაჟე

(1896-1980)

ინტელექტის განვითარების თეორია

შვეიცარიელი ფსიქოლოგი, ინტელექტის განვითარების თეორიის ავტორი. 1929 წლიდან იყო ჟენევის უნივერსიტეტში პედაგოგიური და ფსიქოლოგიური ლაბორატორიის დირექტორი. პიაჟემ შექმნა ბავშვის ამროვნების განვითარების ექსპერიმენტული კვლევის სკოლა. მან რამდენიმე წელი იმუშავა ცნობილი ფსიქოლოგის, ალფრედ ბინეს ლაბორატორიაში. სწორედ ამ ლაბორატორიაში მუშაობის დროს პიაჟე პირველად დაინტერესდა ადამიანის ინტელექტის და მისი განვითარების საკითხების შესწავლით. ბინეს ლაბორატორიის მუშაობის ძირითადი მიმართულება იყო სტანდარტული ტესტების შემუშავება, რომელთა დახმარებითაც შესაძლებელი იქნებოდა ინტელექტის განვითარების დონის დადგენა. ამ საკითხებზე მუშაობის პროცესში ჩაეყარა საფუძველი პიაჟეს თეორიას. კვლევებმა აჩვენა, რომ ერთი ასაკის ბავშვები ტესტებზე მუშაობის დროს ხშირად უშვებდნენ ერთსა და იმავე ტიპის შეცდომებს და ამ შეცდომის არსით, ისინი მნიშვნელოვნად განსხვავდებოდნენ სხვა ასაკის ბავშვებისაგან. ამ დაკვირვებამ უბიძგა პიაჟეს იმ ფაქტორების კვლევისაკენ, რომლებსაც გავლენა აქვთ ამროვნების პროცესზე. მისი კვლევის შედეგები ასახულია "კოგნიტური განვითარების თეორიაში", რომელიც თავის დროზე ექსპერტების მიერ შეფასებული იყო უნიკალურ და რევოლუციურ ნაბიჯად ფსიქოლოგიის განვითარებაში.

პიაჟეს თეორიაში ძირითადი ადგილი უკავია ე. წ. კოგნიტური სქემების ცნებას. კოგნიტური სქემა წარმოადგენს ერთგვარ ჩარჩოს, რომელშიც მოცემულია ამა თუ იმ ქცევის განხორციელების მონახაზი, შესაძლებლობა. ასე მაგალითად, ახალშობილ ბავშვს განვითარებული აქვს ტაცების, წოვის ინსტინქტი (რეფლექსური ქცევები). ამ ქცევების განხორციელების შესაძლებლობას პიაჟე უწოდებს სქემას. პიაჟეს თეორიის თანახმად, ადამიანს დაბადებიდან აქვს მოცემული მარტივი სქემები, რომელთა საშუალებითაც მას ეძლევა შესაძლებლობა, განახორციელოს მარტივი ქმედებები, ქცევები. ასაკთან ერთად კი სქემები რთულდება, როგორც სტრუქტურულად (მყარდება ახალი კავშირები, იქმნება ახალი, რთული სქემები) ისე შინაარსობრივად (ყალიბდება რთული ქცევების განხორციელების შესაძლებლობა). პიაჟე ყოველთვის ხაზს უსვამდა ბიოლოგიური განვითარების მნიშვნელობას კოგნიტური სქემების

განვითრებაში. იგი შეუძლებლად მიიჩნევა კოგნიტური სქემების განვითრებას შესაბამისი ბიოლოგიური აპარატის (ცვინი, სმენა, მხედველობა და ა. შ.) განვითარების გარეშე. თუმცა მისი აზრით, კოგნიტური სქემების განვითარებისთვის არ არის საკმარისი მხოლოდ ფიზიკური/ბიოლოგიური მოწიფულობა/განვითარება. ამ პროცესის ასახსნელად მას შემოაქვს ორი მნიშვნელოვანი ცნება - *ასიმილაცია და აკომოდაცია*.

ასიმილაცია გულისხმობს ადამიანის გამოცდილებაში უკვე არსებული ინფორმაციის (სქემის) ფარგლებში გარემოსთან ურთიერთობის პროცესს. ადამიანს დაბადებიდან აქვს გარკვეული სქემები, რომლებიც შესაძლებელს ხდიან მის ინტერაქციას (ურთიერთქმედებას) გარემოსთან. გარემოსთან ურთიერთქმედების დროს ადამიანი აღარებს გარემოდან მიღებულ ინფორმაციას მის გამოცდილებაში არსებულ სქემებს და ახდენს ამ ახალი ინფორმაციის ასიმილაციას (ათვისებას) ამ სქემების ფარგლებში, რაც, თავის მხრივ, აძლევს მას შესაძლებლობას განახორციელოს საპასუხო ქმედება ყოველ კონკრეტულ სიტუაციაში. ასიმილაცია არის ერთგვარი პრიზმა, ფილტრი, რომელიც ყალიბდება არსებული გამოცდილების საფუძველზე და რომელშიც ტარდება ყველაფერი ის, რაც ხდება ადამიანის ყურადღების ცენტრში. ბუნებრივია, რაკი ასიმილაციის პროცესი მთლიანად ეფუძნება ადამიანის გამოცდილებას და ამ გამოცდილების საფუძველზე უკვე ჩამოყალიბებულ სქემებს, მხოლოდ ამ პროცესით ძნელი, ხშირ შემთხვევაში კი სრულიად შეუძლებელი იქნებოდა ისეთი ინფორმაციის მიღება და გაგება, რომელიც ვერ ექცევა უკვე არსებული გამოცდილების ფარგლებში, ანუ სრულიად ახალია თავისი შინაარსით და ფორმით. სწორედ ასეთ შემთხვევაში ერთვება *აკომოდაციის* პროცესი, რომელიც იძლევა არსებული გამოცდილების/სქემების გართულების, მათი მოდიფიცირების, გამდიდრების შესაძლებლობას ახალი ინფორმაციით. პიარეს აზრით, სწორედ აკომოდაციის პროცესი არის გადამწყვეტი კომპონენტი ინტელექტუალური განვითარებისთვის, განსაკუთრებით კი ბავშვებში, როდესაც გარემოში ბევრი სიახლეა, რომელიც არ შეესაბამება უკვე არსებულ კოგნიტურ სქემებს.

ორივე პროცესი აუცილებელია განვითარებისთვის, თუმცა სხვადასხვა ასაკში ასიმილაციას და აკომოდაციას განსხვავებული როლი და მნიშვნელობა ენიჭება. ეს პროცესები უფრო ურთიერთშემავსებელია, ვიდრე ურთიერთგამომრიცხავი. ახალ გარემო პირობებთან შეხების დროს ადეკვატური რეაგირებისათვის ირთვება ორივე პროცესი. ასიმილაციის საშუალებით ხდება იმ ინფორმაციის "გათავისება", არსებულ სქემებსა და გამოცდილებაზე მორგება. აკომოდაციის პროცესის შედეგად კი ხდება არსებული სქემების გამდიდრება, გამრავალფეროვნება და გართულება, რაც შესაძლებლობას აძლევს ადამიანს ადეკვატური რეაგირება მოახდინოს არა მხოლოდ

ამ კონკრეტულ შემთხვევაში მასზე მოქმედ სტიმულზე, არამედ მსგავს სიგუაციათა მთელ სპექტრზე. პიაჟეს თეორიის მიხედვით, დასწავლა ამ ორი პროცესის საფუძველზე მიმდინარეობს.

განვითარების მამოძრავებელ ძალად (სტიმულად) პიაჟე ორგანიზმის წონასწორობისაკენ (ადაპტაციისაკენ) სწრაფვას მიიჩნევს. მისი აზრით, ადამიანს თანდაყოლილად მოჰყვება გარემოსთან კომფორტული, ჰარმონიული ურთიერთმიმართების ჩამოყალიბების სურვილი, სწრაფვა, რომლის მიღწევასაც იგი გარემოსადმი ადაპტაციის გზით (ასიმილაციის და აკომოდაციის პროცესებით) ახერხებს.

ადაპტაციისაკენ სწრაფვა, თავის მხრივ, ხელს უწყობს ინტერიორიზაციის (გათავისების) პროცესს. ეს ტერმინი გულისხმობს ადაპტაციის პროცესში გამდიდრებული და გამრავალფეროვნებული კოგნიტური სქემების საფუძველზე უშუალოდ მოქმედი გარემო ფაქტორებისადმი დამოკიდებულების ხარისხის შემცირებას. კერძოდ კი, თუ აღრეულ ასაკში ბავშვის სქემები (შესაბამისად ქცევებიც) ძალიან კონკრეტულია და მიბმულია კონკრეტულ გარემო ფაქტორებთან (ამ ფაქტორების ბემოქმედებასთან), ასაკთან ერთად გარემო ფაქტორებზე დამოკიდებულება მცირდება გამოცდილებაში არსებული კოგნიტური სქემების საშუალებით. ინტერიორიზაციის განვითარების პროცესში ბავშვის ქმედებებიც სულ უფრო და უფრო დამოუკიდებელი ხდება გარემო ფაქტორებისაგან და ხშირად უფრო შინაგან სახეს იძენენ, ვიდრე გარე გამოხატული რეაქციების ფორმას. ასეთ შინაგან რეაქციებს პიაჟემ *ოპერაციები* უწოდა, რომლებიც თავისი არსით აზროვნების პროცესს შეესაბამება. თავის თეორიაში პიაჟე მიუთითებს ოპერაციების ე.წ. "შექცევადობის" თვისებაზე. ქვემოთ მოყვანილია ოპერაციის შექცევადობის ნიმუში, რომელიც უფრო ნათელს გახდის ამ ცნებას.

მარტივი ოპერაციის ნიმუში: $5+3=8$
ოპერაციის შექცევადობის ნიმუში: $8-5=3$ ან $8-3=5$

პიაჟეს თეორიაში ასევე მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია კოგნიტური განვითარების ეტაპების იდეას. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ჯერ კიდევ ბინეს ლაბორატორიაში მუშაობის დროს პიაჟემ აღმოაჩინა, რომ ინტელექტის ტესტებზე მუშაობის პროცესში, ერთი და იგივე ასაკის ბავშვები ხშირად ერთსა და იმავე, ან ძალიან მსგავს შეცდომებს უშვებენ, რომლებიც თავისი შინაარსით და ფორმით სრულიად განსხვავდებიან სხვა ასაკის ბავშვების შეცდომებისაგან. სწორედ ეს დაკვირვება დაედო საფუძველად მის თეორიას, რომლის თანახმადაც ყველა ადამიანი განვითარების პროცესში გადის კოგნიტური განვითარების ერთსა და იმავე

საფეხურებს. მაგრამ ამ საფეხურების გავლის ტემპი და ფორმა ინდივიდუალურად განსხვავებულია.

პიაჟე გამოყოფს განვითარების ოთხ საფეხურს:

1. სენსო-მოტორული სტადია (დაბადებიდან 2 წლამდე), როცა ბავშვი გარემოსთან ურთიერთობას იწყებს თანდაყოლილი რეფლექსების მეშვეობით. შემდგომში ბავშვი უკვე შეძენილი გამოცდილებით, საკუთარი შეგრძნებებისა და მოტორული მოქმედებების საფუძველზე ცდილობს გარემოსთან ასიმილაციას და ასევე გარემოს მოთხოვნების მიხედვით ახდენს თავისი შეგრძნებების, ალქმის და მოტორული ქმედებების კოორდინირებასა და აკომოდაციას. ამ სტადიაზე ბავშვის მიერ გარემოს შემეცნებაში წამყვანია არა მეტყველება, არამედ მისი სენსორული და მოტორული გამოცდილება. მაგ., ბავშვისთვის ამ საფეხურზე ბურთი არის ის, რაც მრგვალია, მოძრავი, მოხგუნავე, რომელსაც შეიძლება ხელი ან ფეხი დაარტყა და შეუცვალო მდებარეობა. მას აქვს სპეციფიკური ფაქტურა, განსხვავებული სირბილე და სხვადასხვა ფერისაა. ბავშვი აქტიურად ითვისებს გარემოს და შეიმეცნებს ობიექტებს თავისი შეგრძნებების, მოძრაობებისა და ალქმის კოორდინირების საფუძველზე. ყოველივე ეს კი მის მეხსიერებაში ინახება “სქემის” სახით. შემდგომში ბავშვს აღარ სჭირდება, ბურთს მოჰკიდოს ხელი იმისათვის, რომ გაიგოს მისი თვისებები. ერთი შეხედვითაც კი მან უკვე იცის, რომ ბურთი მრგვალია, გლუვი და დახტის. ეს მის მეხსიერებაში შენახული “სქემის” შედეგია, რომელშიც წარმოდგენილია ობიექტის თვისებები, მასთან დაკავშირებული მანიპულაციები.

2. ოპერაციამდელი სტადია (2-დან 7 წლამდე). ამ სტადიაზე უკვე ყალიბდება მეტყველება. ბავშვი თავის გარშემო სამყაროს მხოლოდ სენსორული და მოტორული მოქმედებებით კი არ შეიმეცნებს, არამედ სიტყვის საშუალებითაც. ამ ეტაპიდან ვითარდება სიმბოლური ფუნქცია: სიტყვა თავისთავად მოქმედება ან ობიექტი არ არის, ის მისი აღმნიშვნელია.

ეს სტადია მოიცავს ორ პერიოდს: პირველი პერიოდი გრძელდება 2-დან 4 წლამდე, როდესაც ბავშვს შეუძლია საგნების დაჯგუფება მათი რაიმე ნიშნით. ამავე დროს ეს მოქმედებები ჯერ კიდევ შეუქცევადია და ოპერაციისგან შორსაა. მაგ. ბავშვს შეუძლია სიდიდის და ფერის მიხედვით დააჯგუფოს ობიექტები, მაგრამ მხოლოდ ერთი ნიშნით – ან სიდიდის, ან ფერის მიხედვით. მაგალითისთვის, ამ ასაკის ბავშვის ლოგიკა ასეთია: *„ძროხა არის დიდი ოთხფეხა ცხოველი, რომელსაც აქვს რქები. თუ ცხოველი დიდია, ოთხი ფეხი აქვს და რქები, ე. ი. ის ძროხაა.“*

მეორე პერიოდი 4-დან 7 წლამდე გრძელდება და მისთვის დამახასიათებელია თვალსაჩინო-ხატოვანი ამროვნება. ბავშვისათვის ობიექტების დაჯგუფება შესაძლებელია უკვე რამდენიმე თვალსაჩინო ნიშნის მიხედვით; სინამდვილის

განზოგადებაც თვალსაჩინო ხაგებს ეყრდნობა და გარეგან, საგნობრივ მოქმედებებზეა დამოკიდებული. ლოგიკის წესები აქ ჯერ კიდევ არ მოქმედებს.

მომდევნო სტადიისგან განსხვავებით, ამ ასაკის ბავშვის ამროვნებას ჯერ კიდევ არა აქვს „რაოდენობის შენახვის“ უნარი. მაგ., თუ ბავშვის თვალწინ წყალს განიერიდან უფრო ვიწრო ჭურჭელში გადავასხამთ, ის აუცილებლად იცყვის, რომ ვიწრო ჭურჭელში უფრო მეტი წყალი ასხია, იმიტომ, რომ განიერთან შედარებით წყლის დონე იქ უფრო მაღალია. თუმცა ეს ყველაფერი მის თვალწინ ხდებოდა და მან იცის, რომ წყლის რაოდენობა არ შეცვლილა. ამ შემთხვევაში მის დასკვნას თვალსაჩინო ხაგი განსამღვრავს.

აღნიშნულ სტადიას იმიტომაც ჰქვია ოპერაციამდელი სტადია, რომ ბავშვის საგნობრივ მოქმედებებს, თუნდაც საამროვნო მოქმედებებს პრობლემურ სიგუაციაში ჯერ კიდევ არა აქვს ნამდვილი ოპერაციის ხასიათი. ის შეუქცევადია და იზოლირებული.

3. კონკრეტული ოპერაციების სტადია (7-დან 11-12 წლამდე); ამ სტადიაზე ბავშვი ნამდვილ ოპერაციებს იყენებს სიგუაციური ამოცანის გადაწყვეტისას. მის ამროვნებაში უკვე ფორმირებულია როგორც შენახვის, ასევე სხვადასხვა ნიშნით კლასიფიცირების უნარები. მას ასევე შეუძლია რიცხვებით ოპერირება და საგანთა დალაგება ბრდადობის ან კლებადობის მიხედვით, ასევე მოვლენების განსხვავებული პრინციპით დაჯგუფება, თუმცა ამ ასაკის ბავშვის ამროვნებისთვის ჯერ კიდევ შეუძლებელია აბსტრაქტული ამოცანების გადაჭრა. ოპერაციები ამ ეტაპზე უფრო კონკრეტული ხასიათისაა და უფრო თვალსაჩინო-მოქმედებითი საფუძველი აქვს. ამ ეტაპზე ბავშვები ადვილად ართმევენ თავს ქვემოთ მოყვანილ ამოცანას.

პირობა: ”ყურადღებით გაეცანით წარმოდგენილ ცხრილს, ეცადეთ ამოიცნოთ რა პრინციპით არის განლაგებული მასში რიცხვები და ანბანის ასოები და შეავსეთ ცარიელი უჯრები”

ა	ე	თ	მ
1	5		

კონკრეტული ოპერაციების სტადიაზე ბავშვებს როგორც წესი არ უჭირთ მოცემული (ანუ მათ თვალსწინ, თვალსაჩინოდ არსებული) ინფორმაციის გაანალიზება და კანონზომიერების ამოკითხვა. შესაბამისად, ამ სტადიაზე ბავშვების უმეტესობა უნდა მიხვდეს, რომ ცხრილის ქვედა რიგში მოცემული რომაული რიცხვები ასახავს ბედა რიგში მოცემულ ასოთა რიგითობას ანბანში, რაც შესაძლებლობას მისცემს მარტივად შეავსონ დარჩენილი ორი ცარიელი უჯრა.

4. ფორმალური ოპერაციების სტადია (11-12-დან 14-15 წლამდე), როცა ბავშვებს შეუძლიათ, გაიაზრონ და გადაჭრან ჰიპოთეტური პრობლემები და მათი საამროვნო

პროცესები უკვე აღარ არის მიჯაჭვული თვალსაჩინო მასალაზე. მაგ. ასეთი ლოგიკური ამოცანის გადაჭრა: – „*ნინოს უფრო ღია ფერის თმა აქვს, ვიდრე მარის, ნინოს უფრო მუქი ფერის თმა აქვს, ვიდრე ეკას. ამ სამი გოგონადან რომელს აქვს უფრო მუქი ფერის თმა?*” – ამ ასაკის ბავშვისთვის უკვე აღარ წარმოადგენს სირთულეს. ბავშვისათვის ამ სტადიაზე უკვე დაძლევადა ფორმალური ლოგიკური ოპერაციები, რაც აღარ მოითხოვს თვალსაჩინო საყრდენს.

ბავშვის ინტელექტუალურ განვითარებაზე საუბრის დროს პიაჟე ხაზს უსვამს სოციალური ფაქტორების როლსაც. სოციალური გარემო ინდივიდზე ზეგავლენას ახდენს მისი განვითარების დონის შესაბამისად; აქედან გამომდინარე, ეს ზემოქმედება შეიძლება იყოს სრულიად განსხვავებული. შესაბამისად, სხვადასხვა ასაკობრივ საფეხურზე ასიმილაცია-აკომოდაციის პროცესები განსხვავებული სირთულის შეიძლება აღმოჩნდეს.

პიაჟე მიიჩნევს, რომ აუცილებელია მოსწავლის ასაკის შესაბამისი (შემეცნებითი) სტრუქტურის დონის დადგენა, ანუ იმ შემეცნებითი პროცესების დონის განსაზღვრა, რომლებიც გამოიყენება გარემოდან შემოსული ინფორმაციის ასიმილაციისა და საკუთარი გამოცდილების აკომოდაციისათვის; საჭიროა ნაბიჯ-ნაბიჯ მის განვითარებაზე ზრუნვა.

იმისათვის, რომ მივალწიოთ ოპტიმალურ დასწავლას, აუცილებელია, მიწოდებულმა ინფორმაციამ განიცადოს ასიმილაცია მოსწავლის კოგნიტურ სტრუქტურაში და, ამასთან, ის იმდენად უნდა განსხვავდებოდეს არსებული გამოცდილებისაგან, ინფორმაციისაგან, რომ გამოიწვიოს სისტემის რეორგანიზაცია. თუ ინფორმაცია ვერ განიცდის ასიმილაციას, ის გაუგებარი იქნება; თუ ის მთლიანად გასაგებია, მაშინ არანაირი დასწავლა აღარ არის საჭირო. თუკი არსებული ცოდნა ასიმილაციისთვის საკმარისი არ არის, ჩაერთვება აკომოდაცია, ანუ ახალი ცოდნის ათვისების პროცესი. პიაჟე თვლის, რომ გადასამუშავებელი ინფორმაცია მომიერად ბიძგის მიმცემი უნდა იყოს, რათა სტიმული მისცეს გონებრივ განვითარებას.

ქ. პიაჟე კონსტრუქტივისტი იყო.⁷ თვლიდა, რომ სუბიექტი აქტიურად შეიმეცნებს გარემოს – ცვლის მას (ასიმილაცია) და საკუთარ გამოცდილებას (აკომოდაცია), ანუ სუბიექტი პასიურად კი არ ითვისებს ცოდნას, არამედ გარემოსთან აქტიური ურთიერთქმედების პროცესში აგებს მას.

⁷ კონსტრუქტივიზმი – შემეცნების თეორია, რომლის მიხედვით, ინდივიდი თვითონ ახდენს ცოდნის “კონსტრუირებას” გარემოსთან და სხვა ადამიანებთან ურთიერთობის საფუძველზე, რის შედეგადაც მისი გამოცდილებაც იცვლება. ამ თეორიის მიხედვით, სწავლა აქტიური პროცესია, ბავშვი თვითონ იძიებს პრობლემას, მასწავლებელი კი მოსწავლის დახმარება. გამოყოფენ კოგნიტურ კონსტრუქტივიზმს, რომლის წარმომადგენელი პიაჟეა და სოციალურ კონსტრუქტივიზმს, რომლის წარმომადგენელი ვიგოტსკია. პირველი ყურადღებას აქცევს იმას, თუ შემეცნების რა მექანიზმით, რა პროცესებით ხდება ახალი ცოდნის კონსტრუირება და გამოცდილებასთან დაკავშირება, მეორე კი აქცენტს აკეთებს სწავლის სოციალურ ხასიათსა და მოსწავლე-მასწავლებლის ურთიერთობაზე ცოდნის აგებისას.

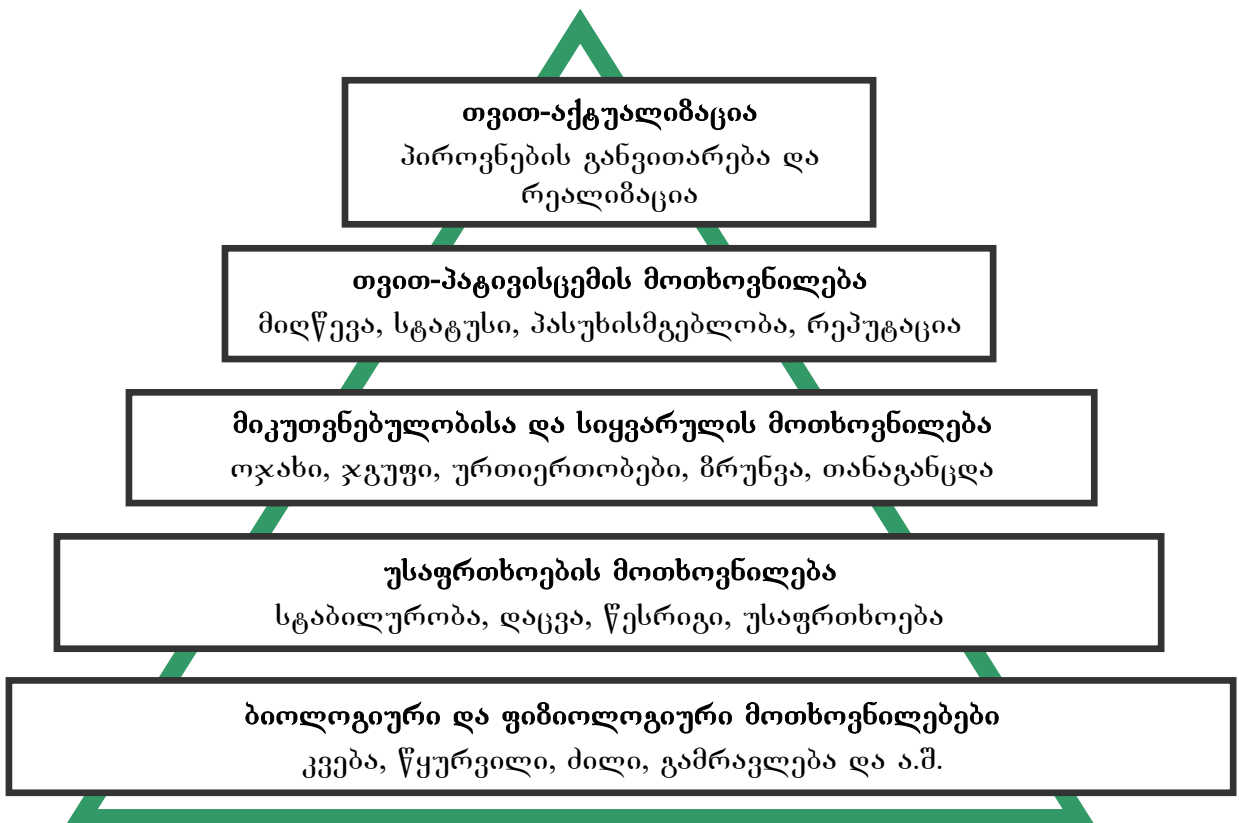
აბრაჰამ მასლოუ

(1908-1970)

მოტივაციის იერარქიული თეორია

ამერიკელი ფსიქოლოგი. ადამიანის მოტივაციისა და ქცევის ასახსნელად მე-20 საუკუნის 40-50-იან წლებში შექმნა მოთხოვნილებათა იერარქიის მოდელი.

ადამიანის ქცევას მოთხოვნილება განსაზღვრავს. მასლოუ განასხვავებს თანდაყოლილ (ბიოლოგიურ) და შეძენილ (სოციალურ და პიროვნულ) მოთხოვნილებებს. სოციალური და პიროვნების განვითარების მოთხოვნილებები ადამიანის განვითარებასთან ერთად ყალიბდება. მასლოუს მოთხოვნილებათა იერარქიულ მოდელში ბიოლოგიური, ანუ საბაზისო მოთხოვნილებები ყველაზე დაბალ საფეხურზეა, ხოლო პიროვნების განვითარებისა და საკუთარი თავის რეალიზაციის მოთხოვნილება – ყველაზე მაღალ საფეხურზე.

მასლოუს თეორიის მიხედვით, ადამიანი მოთხოვნილებებს ამ იერარქიაში მოცემული თანმიმდევრობით იკმაყოფილებს – მას გადარჩენისათვის ჯერ ბიოლოგიური და ფიზიოლოგიური მოთხოვნილების დაკმაყოფილება ესაჭიროება, ამის შემდეგ უნდება მას უსაფრთხოების მოთხოვნილება; როცა დაკმაყოფილებულია

უსაფრთხოების მოთხოვნილება, ადამიანს მიკუთვნებულობისა და სიყვარულის მოთხოვნილება უჩნდება და ა. შ. ყოველი საფეხური მოთხოვნილების დაკმაყოფილების შემდეგ აქტუალური ხდება მომდევნო საფეხურის მოთხოვნილება. ანუ ადამიანს მაღალი დონის მოთხოვნილებები გაუჩნდება მაშინ, როდესაც დაკმაყოფილებული აქვს დაბალი დონის ფიზიკური და ემოციური კეთილდღეობისათვის საჭირო მოთხოვნილებები. თვით-აქტუალიზაციის დონე სხვა დონეებისგან განსხვავებით დანაკლისის შევსებაზე კი არ არის მიმართული, არამედ პიროვნების განვითარებასა და მისი შესაძლებლობების რეალიზაციაზე. მიუხედავად მასლოუს მოდელის იერარქიულობისა, გარკვეულ შემთხვევაში, შესაძლებელია, ადამიანის ქცევას წარმართავდეს გედა საფეხურის მოთხოვნილება ისე, რომ არ იყოს დაკმაყოფილებული ქვედა საფეხურის მოთხოვნილება.

ადამიანის ქცევა რთული ფენომენია და გარეგნულად ერთსა და იმავე ქცევას შეიძლება განსხვავებული მოტივაცია⁸ ედოს საფუძველად. მაგალითად, მოსწავლის ქცევა – კარგად სწავლა – შეიძლება სხვადასხვა მოტივით იყოს განპირობებული. ზოგისთვის კარგად სწავლის მოტივია დასჯის შიში, ზოგისთვის ინტერესი, ზოგისთვის კი აღიარების მოთხოვნილება. მოტივაციის ფსიქოლოგიაში განასხვავებენ *გარეგან* და *შინაგან* მოტივაციას. მასლოუს იერარქიულ მოდელში გარეგანი სტუმულები (გარეგანი მოტივაცია) ქცევას აღძრავს პირველი ორ – *ფიზიოლოგიურ* და *უსაფრთხოების მოთხოვნილებების* – დონეზე, დანარჩენ სამ დონეზე კი ადამიანის ქცევას შინაგანი სტიმულები (შინაგანი მოტივაცია) უღვეს საფუძველად.

ეფექტური სწავლება მოსწავლეთა მოტივაციის დონეზეა დამოკიდებული. მასლოუს იერარქიის მიხედვით, სწავლის მოთხოვნილების აღმძვრელი შეიძლება იყოს განსხვავებული დონის მოტივაცია. ეს დამოკიდებულია ბავშვის ასაკსა და ინდივიდუალურ თავისებურებაზეც. დაწყებით კლასებში მოსწავლისათვის მეტად მნიშვნელოვანია ჯერ უსაფრთხოების და შემდეგ მიკუთვნებულობის მოთხოვნილების დაკმაყოფილება, ხოლო მოზარდებისთვის წამყვანი უკვე თვით-პატივისცემის მოთხოვნილება ხდება. დაწყებით კლასებში ბავშვის ეფექტური სწავლებისათვის მეტად მნიშვნელოვანია სტაბილურობა, წესრიგი და ა. შ. ამავე დროს მნიშვნელოვანია ჯგუფისადმი მიკუთვნებულობის განცდა. თუ მოსწავლე თავს იზოლირებულად ან გარიყულად გრძნობს, ვერ ახერხებს იმის ათვისებასაც კი, რაც შეუძლია. ამ დონეზე ბავშვისათვის მეტად მნიშვნელოვანია იმის განცდა, რომ ის ჯგუფის სრულფასოვანი წევრია. ამის საფუძველზე ყალიბდება თვით-პატივისცემის

⁸ მოტივაცია ადამიანის შინაგანი მდგომარეობაა, რომელიც აღძრავს ქცევას გარკვეული მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად.

მოთხოვნილება, მიღწევაზე ორიენტაცია, ჯგუფში საკუთარი ადგილის დამკვიდრებასა და სტატუსზე ზრუნვა.

მასლოუს მოტივაციის იერარქიული თეორიის ცოდნა საშუალებას აძლევს პრაქტიკოს მასწავლებლებს, დაადგინონ იერარქიის რომელ საფეხურზეა მოსწავლე, განსაზღვრონ, რა მოტივები უდევს საფუძვლად სწავლას, რის შედეგადაც შესაძლებელია სწავლის ადეკვატური სტრატეგიების შემუშავება და მოსწავლის სასწავლო პროცესში ჩართულობის უზრუნველყოფა.

დევიდ პერკინსი

განათლების თეორია

ამერიკელი მეცნიერი, განათლების სპეციალისტი და კოგნიტური მეცნიერების⁹ წარმომადგენელი. დევიდ პერკინსს 1970 წელს სადოქტორო ხარისხი მიენიჭა მათემატიკისა და ხელოვნური ინტელექტის სპეციალობით მასაჩუსეტსის ტექნოლოგიურ უნივერსიტეტში. ამჟამად ის ჰარვარდის უნივერსიტეტის განათლების სკოლის პროფესორია.

დევიდ პერკინსი ავტორია თეორიისა “სწავლება გაგებისათვის”.

ამ თეორიის მიხედვით, რომელიც „თეორია ერთის“ სახელითაა ცნობილი, სწავლა ჩაღრმავებული ამროვნების, გაგების შედეგია.

მასწავლებლის მთავარი ამოცანაა მოსწავლეთა ამროვნებისა და მსჯელობის უნარის განვითარება, რაც გულისხმობს მიღებული ცოდნის მოქნილ და აქტიურ გამოყენებას. მასწავლებლის ძირითადი სასწავლო მიზანია კლასში ამროვნების კულტურის დამკვიდრება.

პერკინსის თეორიის ცენტრალური ცნებებია “გაგება” და “გენერაციული” ანუ პროდუქტული ცოდნა.

პერკინსის აზრით, ცოდნა და უნარები თავისთავად არ განაპირობებს გაგებას. ადამიანმა შეიძლება დააგროვოს ცოდნა და განვიითაროს უნარები მიღებული ინფორმაციის ღრმა გააზრების გარეშე. გაგება, პერკინსის მიხედვით, მხოლოდ შინაარსის გაგებას არ გულისხმობს, გაგებაში “მოქმედების პერსპექტივაც” იგულისხმება. კერძოდ, მოახერხებს თუ არა ადამიანი მისთვის ახალ სიტუაციაში კონკრეტული ცოდნის გახსენებასა და გამოყენებას. რაიმეს გაგება ნიშნავს არა მხოლოდ თემის შინაარსის გააზრებას, არამედ ამ თემასთან დაკავშირებით მაღალი დონის საამროვნო პროცესების განხორციელებასაც, როგორცაა ახსნა, მაგალითების მოყვანა, განმარტება, ანალოგიის მიხედვით დასკვნის გამოტანა, ცნებების სხვა

⁹ კოგნიტივიზმი – ფსიქოლოგიური თეორია, რომელიც წარმოიშვა მე-20 საუკუნის 50-60-იან წლებში. შეისწავლის, თუ როგორ ხდება ცოდნის მიღება, შენახვა და გამოყენება შემეცნებითი პროცესების ფსიქოლოგიური სტრუქტურის ანალიზის საფუძველზე. ძირითადი დებულება: ადამიანის ფსიქიკის შესასწავლად არ არის საკმარისი ქცევაზე დაკვირვება, საჭიროა ადამიანის გონებრივი პროცესების შესწავლაც. ადამიანის სწავლის პროცესი, ცოდნის დაგროვება და გამოყენება მის მიერ ინფორმაციის გადამუშავების შედეგია. შესაბამისად, ინდივიდის შემეცნებითი პროცესების (აღქმის, მეხსიერების, ამროვნების) შესწავლა შესაძლებელია მხოლოდ ინფორმაციის მიღების, შენახვისა და გამოყენების გონებრივი მექანიზმების გარკვევის საფუძველზე კონკრეტული დავალების შესრულებისას.

კონტექსტში გამოყენება და ა.შ. ამრიგად, გაგება ისეთ პროცესებს მოიცავს, რომლებიც მიღებული ცოდნის ახალ სიტუაციაში გამოყენების საშუალებას მისცემს მოსწავლეს. პერკინსი მათ “გაგების მოქმედებებს” უწოდებს. კონკრეტული საკითხის გაგება ნიშნავს ამ “გაგების მოქმედებების” განხორციელებას საკითხის გარშემო. მაგ.: ასეთი “გაგების მოქმედებებია” კონკრეტული საკითხის სხვადასხვა კუთხით განხილვა, კატეგორიების გამოყოფა, კითხვების დასმა, ამ კითხვებზე შესაბამისი ინფორმაციის მოპოვება, წინააღმდეგობრივი ფაქტებისა და დებულებების გამოყოფა, კითხვაზე პასუხის გაცემის მცდელობა არსებული ინფორმაციის საუფძველზე და ა. შ.

ჩვეულებრივ, სასკოლო აქტივობების უმრავლესობა არ მოიცავს “გაგების მოქმედებებს”. ისინი, ძირითადად, ცოდნის დაგროვებისა და ჩვევების განვითარების საშუალებებია. ეს ორივე მნიშვნელოვანი, მაგრამ არასაკმარისი პირობაა მათი სასარგებლო გამოყენებისთვის მომავალ, პიროვნებისათვის ახალ სიტუაციებში.

პროდუქტული ცოდნა სამი ძირითადი მოქმედების შედეგია:

1. ცოდნის შენახვა ხანგრძლივ მესხიერებაში;
2. მიღებული ცოდნის გაგება;
3. ცოდნის აქტიური გამოყენება სკოლის გარეთ.

პერკინსი მიიჩნევს, რომ ეს სამი აქტივობა განათლების სისტემის ძირითადი მიზანი უნდა იყოს.

სწავლების სტრატეგია, პერკინსის თეორიის მიხედვით, უნდა იყოს ყურადღების გამახვილება არა სასწავლო საგნის შინაარსზე, არამედ მოსწავლის მიერ შესწავლილი მასალის ღრმა გააზრებაზე, მის კავშირზე მოსწავლის გამოცდილებასთან და სხვა სასწავლო საგნებში მიღებულ ცოდნასთან.

პერკინსის უპირატესი სწავლების მეთოდია: 1. საკითხის გარშემო კავშირებისა და მიმართებების დამყარება, რასაც პერკინსი “დაკავშირებას” უწოდებს და 2. პრობლემური სიტუაციის შექმნა, როდესაც მოსწავლეს მზა ცოდნა კი არა აქვს, არამედ პრობლემური სიტუაციის წვდომის პროცესში იძენს ამ ცოდნას. მას პერკინსი “გზის მიყოლას” უწოდებს.

ამ მეთოდით შეძენილი ცოდნა უფრო მოქნილი და უკეთ ორგანიზებულია მოსწავლის მესხიერებაში. მომავალში მოსწავლე ადვილად შეძლებს მის გამოყენებას მისთვის უცნობ სიტუაციაში.

როგორ შეიძლება ვასწავლოთ გაგება, ანუ როგორ მივცეთ მოსწავლეებს პროდუქტიული ცოდნა? პერკინსმა გამოყო ექვსი კომპონენტი, რომლებიც აუცილებელია გაგების წარმატებული სწავლებისათვის.

1. სწავლება, როგორც ამროვნებაზე ფოკუსირებული ხანგრძლივი პროცესი. მასწავლებელმა უნდა უზრუნველყოს ისეთი სასწავლო სიტუაცია, სადაც

მოსწავლეები საკითხზე იფიქრებენ და კიდევ ბევრჯერ დაუბრუნდებიან მას სხვადასხვა სიტუაციაში.

2. მიმდინარე შეფასების აუცილებლობა. მოსწავლეებს სჭირდებათ უკუკავშირი და კრიტიკიუმები, რის მიხედვითაც შეაფასებენ, თუ როგორ არიან დაუფლებულნი გაგების მოქმედებებს, რა აქვთ კიდევ გასაკეთებელი იმისათვის, რომ კარგად გაიგონ საკითხი.
3. განვითარების კანონზომიერების გათვალისწინება. მასალის მიწოდებისას მოსწავლეებმა უნდა გაითვალისწინოს მისი სირთულე ბავშვის ფსიქიკური განვითარების დონესთან მიმართებაში. გაგების მოქმედებების განხორციელება სხვადასხვა ასაკობრივ ჯგუფში განსხვავებულია და, შესაბამისად, განსხვავებული სწავლების მეთოდებს მოითხოვს.
4. სწავლის უზრუნველყოფა ინფორმაციას ისე წარმოდგენით, რაც ხელს შეუწყობს გაგების პროცესების აღძვრას. ინფორმაციის სტრუქტურირებისა და წარმოდგენის წესი მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს მიღებული ინფორმაციის გაგებაზე. კერძოდ, დიაგრამები, სქემები ხელს უწყობს ცნებებისა თუ საკითხის დრმა გაგებას.
5. მოსწავლეთათვის სასწავლო საგნის გაცნობა. შესასწავლი საგნის საკითხების გაგება შეუძლებელია მეცნიერების ამ დარგის შესახებ ზოგადი წარმოდგენის გარეშე. ცნებისა და პრინციპის გაგება აუცილებლად გულისხმობს იმას, თუ რა ადგილი უკავია და როგორ ფუნქციონირებს ის შესასწავლ დისციპლინაში. კონკრეტული საგნის მოსწავლეებელი ვალდებულია, გააცნოს მოსწავლეებს ამ სასწავლო დისციპლინის სტრუქტურა და ლოგიკა.
6. სწავლება გრანსფერისთვის (გადაგანისთვის). მრავალი კვლევა ადასტურებს, რომ მოსწავლეებს უჭირთ ერთ კონტექსტში ათვისებული პრინციპებისა და შესწავლილი ფაქტების სხვა სიტუაციაში გამოყენება. მაგ. ის, რაც ათვისეს მათემატიკაში, ვერ გადააქვთ საბუნებისმეტყველო საგნების გაკვეთილებზე. იმისათვის, რომ მოსწავლეებმა შეძლონ ერთ საგანში ათვისებული ცოდნის სხვა კონტექსტში, სხვა დისციპლინაში გამოყენება, მათ უნდა ისწავლონ კავშირების დამყარება – “დაკავშირება”. ეს კი გაგების აუცილებელი საფუძველია.

ჰოვარდ გარდნერი

1943

მრავალმხრივი ინტელექტის თეორია

ამერიკელი ფსიქოლოგი, ჰარვარდის განათლების სკოლის პროფესორი. მისი ცნობილი თეორია მრავლობითი ინტელექტის შესახებ პირველად გამოქვეყნდა 1983 წელს. თეორია აღწერს, თუ როგორ შეიმეცნებს ადამიანი სამყაროს.

გარდნერის თეორიის ცენტრალური ცნებებია: ინტელექტის გიჟი და დასწავლის სტილი.

გარდნერის მიხედვით, ადამიანის ინტელექტი ანუ ზოგადი გონიერება, ერთი უნარი არ არის და ვერ გაიმომეხება ერთი საზომით – ინტელექტის შესაფასებელი სკალით. დაბალი, საშუალო და მაღალი ინტელექტის მიხედვით ადამიანების შეფასება, მიუღებელია, რადგან ადამიანები ერთმანეთისგან გასხვავდებიან დასწავლის სტილით, უნარებითა და მიდრეკილებებით. გარდნერი მიიჩნევს, რომ ინტელექტი სხვადასხვა უნარების ერთობლიობაა და მათგან გარემოს შესამეცნებლად ყველა მნიშვნელოვანია; თუმცა ყველა ადამიანს ეს უნარები ერთნაირად განვითარებული არა აქვს. ადამიანის შემეცნებითი უნარები მრავალმხრივია და შესაბამისად, ინტელექტის მოდელიც ამას უნდა ასახავდეს. გარდნერმა შვიდი ძირითადი გიჟის ინტელექტი გამოყო:

- ლინგვისტური
- ლოგიკურ-მათემატიკური
- მუსიკალური
- სხეულებრივ-კინესთეტიკური
- ვიზუალურ-სივრცითი
- ინტერპერსონალური
- ინტრაპერსონალური

გარკვეული პერიოდის შემდეგ ამ ჩამონათვალს გარდნერმა დაამატა ნატურალისტური (ბუნებასთან ურთიერთობა), სულიერი/ეგზისტენციური (რელიგიური) და მორალური (ეთიკური ღირებულებები და სხვ.) ინტელექტი.

გარდნერი თვლის, რომ ადამიანები ცოდნას უპირატესად იმ გზებითა და საშუალებებით იძენენ, რა გიჟის ინტელექტის უფრო აქვთ განვითარებული. შესაბამისად, ადამიანის დასწავლის სტილიც ინტელექტის რომელიმე გიჟის

უპირატესობით არის განპირობებული. ზოგიერთი ადამიანი პრობლემას უკეთ წყვეტს და ცოდნას იძენს სიგყვიერი ან ლოგიკური და რიცხვითი საშუალებებით (ლინგვისტური და ლოგიკურ-მათემატიკური ტიპი), ზოგიერთს აუცილებლად მხედველობით-სივრცითი წარმოდგენები ესაჭიროება ინფორმაციის გადასამუშავებლად და პრობლემის გადასაწყვეტად; ზოგისთვის სინამდვილის მუსიკალური და რიგმული ასპექტებია მნიშვნელოვანი დასასწავლად, ზოგისთვის კი შეხება და სხეულებრივ-მოგორული საშუალებებია უფრო ინფორმაციული. ამით განსხვავდებიან ერთმანეთისგან მაგ., ლიტერატორი, მეცნიერი, მუსიკოსი და გიმნასტი.

ინტელექტის ყოველ ტიპს შეესაბამება ის ოპერაციები, რასაც ამ ტიპის ინტელექტის ადამიანი უპირატესად იყენებს გარემოს შესამეცნებლად, ინფორმაციის გადასამუშავებლად და ცოდნის მისაღებად. გარდა ამისა, ყოველ ტიპს შეესაბამება თავისი დასწავლის საშუალებები და სტილი. გარდნერის მიხედვით, შესაძლებელია შვიდივე ტიპის ინტელექტის შეფასება და შემეცნების ინდივიდუალური სტილის აღწერა.

ქვემოთ ცხრილში მოყვანილია შვიდი ტიპის ინტელექტის აღწერა, მათი შესაგყვისი ოპერაციები და დასწავლის საშუალებები.

ინტელექტის ტიპი	აღწერილობა	შესატყვისი აქტივობები	დასწავლის საშუალებები
ლინგვისტური	<i>ვერბალური უნარი</i> ენობრივი ინფორმაცია; წერითი და ზეპირი მეტყველება; ინფორმაციის შენახვა, ინტერპრეტაცია და ახსნა ენობრივი საშუალებებით – ცნებებით, სიტყვათა მნიშვნელობებით.	საკითხის შესახებ საუბარი; ტექსტის ანალიზი; ტექსტის რედაქტირება; სხვადასხვა ტიპის ტექსტის შექმნა, კომენტარის გაკეთება მოვლენაზე.	სიტყვები, ენობრივი საშუალებები
ლოგიკურ-მათემატიკური	<i>ლოგიკური აზროვნება</i> მეცნიერული მსჯელობა და დედუქცია; პრობლემის ანალიზი, მათემატიკური გამოთვლები, მიზეზ-შედეგობრივი მიმართებების დადგენა.	არითმეტიკული ოპერაციები, სხვადასხვა გამოცემები, რაიმე მოქმედების სტრატეგიის შემუშავება, რაიმეს ღირებულების და შედეგების შეფასება, პროცესის დაგეგმვა და მართვა.	ციფრები, ლოგიკური კავშირები
მუსიკალური	<i>მუსიკალური უნარი</i> მუსიკალური ქლერალობის გამოყენება და სიაზოვნების მიღება; გონალური და რიგმული ნიმუშების ცნობა; გრძნობასა და ბგერებს შორის კავშირის ხედვა.	მუსიკალური შესრულება. მუსიკის შეთხზვა; სიმღერა; მუსიკის შეფასება; ინსტრუმენტზე დაკვრის სწავლა და სწავლება.	მუსიკა, რიგმი

სხეულებრივ-კინესთეტიკური	სხეულის ზუსტი მოძრაობების კონტროლი თითების მოქნილობა, ხელის და თვალის კოორდინაცია, მოგორული მოქნილობა, წონასწორობა და კოორდინაცია.	სპორტის სხვადასხვა სახეობის ტექნიკის დაუფლება; ქესტების და მიმიკის გამოყენება.	ფიზიკური გამოცდილება, მოძრაობა, შეხება.
მხედველობით-სივრცითი	მხედველობითი და სივრცითი აღქმა ვიზუალური ხატების შექმნა და ინტერპრეტაცია; ხატოვანი წარმოსახვა და ექსპრესია; ხატსა და მნიშვნელობას შორის მიმართების ხედვა.	ხატვა, დიზაინი, მხატვრობის ინტერპრეტაცია, გამოსახულების შექმნა იდეის მიხედვით, ლოგო.	სურათები, ფორმები, სამგანზომილებიანი ხატები.
ინტერპერსონალური	სხვათა გრძნობების აღქმა და გაგება სხვა ადამიანებთან ურთიერთობის უნარი, ქცევისა და ურთიერთობის ინტერპრეტაციის უნარი, ადამიანებსა და სიტუაციას შორის კავშირის ხედვა.	სხვისი გუნება-განწყობის ინტერპრეტაცია სახის გამომეტყველების მიხედვით; სხეულის ენით გრძნობების გამოსახვა, სხვის გრძნობებზე დაგეგმილი ზემოქმედება.	სოციალური ურთიერთობა, კომუნიკაცია თანამშრომლობა გუნდური მუშაობა
ინტრაპერსონალური	თვითცნობიერება საკუთარი თავის გაგება, საკუთარი თავის მიმართება სხვებთან და სამყაროსთან, ცვლილებების საჭიროების განცდა, რეაგირება ცვლილებაზე.	პიროვნულ ზრდა-განვითარებაზე ზრუნვა; საკუთარი პოზიციისა და შეხედულებების ჩამოყალიბება.	თვითაღქმა, თვითანალიზი, თვითგახსნა.

გარდნერის თეორიის მიხედვით, ადამიანები განსხვავებულად იღებენ და ინახავენ ერთსა და იმავე ინფორმაციას, ამიტომ მათი სწავლება ინდივიდუალური დასწავლის სტილზე უნდა იყოს მორგებული.

ლორენს კოლბერგი
(1927-1987)

მორალური განვითარების თეორია

ამერიკელი ფსიქოლოგი. იყო ჩიკაგოს და შემდეგ ჰარვარდის უნივერსიტეტების პროფესორი.

კოლბერგის მორალური თეორია ხსნის, როგორ ითვისებს ბავშვი სამოგალოებაში მიღებულ ეთიკურ ნორმებს, “კარგ” და “ცუდ”, “სწორ” და “არასწორ” ღირებულებებს. ბავშვის ფსიქიკური განვითარების შესაბამისად კოლბერგი გამოყოფს მორალური განვითარების 3 დონეს (*წინაკონვენციური, კონვენციური, პოსტკონვენციური*) და თითოეულში კიდევ რამდენიმე საფეხურს.

I დონე - წინაკონვენციური მორალი. ამ დონეზე ბავშვი “სწორი” და “არასწორი” ქცევების შესახებ მსჯელობს იმის მიხედვით, თუ რა შედეგი მოჰყვება მის ქმედებას – დასჯა, წახალისება თუ დაჯილდოება. ამ დონეზე მყოფი ბავშვისთვის მორალი მის გარეთ არსებული რამ არის, რასაც უნდა დაემორჩილოს. განვითარების ამ დონეზე ბავშვი ფიქრობს, რომ სწორია ის, რაზეც ავტორიტეტი ამბობს, რომ სწორია. ეს დონე კოლბერგმა სამ საფეხურად დაყო.

ნულოვანი საფეხური: განვითარების ამ დონეზე ბავშვის შეხედულებები “სწორი”, “კარგი” და “არასწორი”, “ცუდი” ქცევის შესახებ განპირობებულია იმით, თუ რა ანიჭებს მას სიამოვნებას ან უსიამოვნებას. ამ საფეხურზე ბავშვს ჯერ კიდევ არა აქვს თავისი სურვილებისგან დამოუკიდებელი მოთხოვნებისა თუ წესების გაგების უნარი. *მაგალითად, “მე შოკოლადის ჭამა მსიამოვნებს და მოვითხოვ მას, რადაც არ უნდა დამიჯღეს”.*

1 საფეხური. მორჩილება და დასჯა. ამ საფეხურზე ბავშვი თვლის, რომ წესები ავტორიტეტებმა შექმნეს და მათ უნდა დაემორჩილოს, თუ დაარღვევს – დაისჯება. მოქმედების შედეგი განაპირობებს მის “სისწორეს”. მაგ., *“თუ მე გავგებხე ფინჯანი, დედამ დაინახა და დავისაჯე – ეს ცუდი საქციელია. თუ არავინ მხედავს, როგორ გავგებხე და არ დავისაჯე, მაშინ ეს არ არის ცუდი საქციელი”.*

2 საფეხური. ინსტრუმენტული ფარდობითობა. განვითარების ამ საფეხურზე სწორი და კარგი ქცევა არის ის, რაც აკმაყოფილებს ინდივიდის მოთხოვნილებებს და ზოგჯერ გარშემომყოფების მოთხოვნილებებსაც. ამ საფეხურზე ბავშვი აცნობიერებს, რომ შეიძლება არსებობდეს დაწესებული წესისგან განსხვავებული შეხედულებაც. აღამიანებს შეიძლება განსხვავებული შეხედულებები ჰქონდეთ და ისინი

ინდივიდუალური ინტერესიდან გამომდინარე იქცეოდნენ. ეს უკვე ურთიერთგამიარების ელემენტებია, მაგრამ მისი ინტერპრეტაცია ყოველთვის ფიზიკური, პრაგმატული ხასიათისაა. მაგალითად, *“თუ შენ მომცემ კანფეტს, მეც მოგცემ”*.

II ღონე – კონვენციური მორალი. ამ ღონეზე მყოფი ინდივიდისთვის მისი ოჯახის, საზოგადოების მოლოდინების გამართლება მნიშვნელოვანი ღირებულებაა. ინდივიდი საკუთარ თავს აღიქვამს ამ საზოგადოების თუ ჯგუფის ნაწილად. ინდივიდი ემორჩილება და იღებს საზოგადოებაში დამკვიდრებულ ნორმებსა და მოლოდინებს, ის არა თუ იცავს, არამედ მხარს უჭერს და განამტკიცებს არსებულ ნორმებს. ეს ღონე თავის მხრივ, ორი საფეხურისგან შედგება.

1. (მე-3) საფეხური. **ინტერპერსონალური თანხმობა:** *“კარგი ბიჭი – კარგი გოგო”*. განვითარების ამ საფეხურზე ბავშვი ფიქრობს, რომ კარგი ქცევა არის ის, რაც სხვებს ანიჭებს სიამოვნებას, გულისხმობს სხვის დახმარებას და იმსახურებს საზოგადოების მოწონებას. მაგ., *“ჩემს მეგობარს ვათხოვე სათამაშო, რადგან კარგი ბიჭი ვარ და გავახარე მეგობარი”*. ასეთი შეხედულება კარგი ინტერპერსონალური ურთიერთობების განვითარებისა და შენარჩუნების საშუალებაა.

2. (მე-4) საფეხური. **კანონი და წესრიგი.** ამ საფეხურზე ინდივიდი თვლის, რომ კარგი და სწორი ქცევა ავტორიტეტის პატივისცემა, მოვალეობის შესრულება და საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვაა.

III ღონე – პოსტ-კონვენციური მორალი. ამ ღონეზე პიროვნება ცდილობს, ავტორიტეტული ღირებულებებისგან დამოუკიდებლად ჩამოაყალიბოს საკუთარი ღირებულებათა სისტემა და პრინციპები. ამ შემთხვევაში ეთიკური პრინციპები პიროვნების განუყოფელი ნაწილია და არ აღიქმება არც თავს მოხვეულად და არც ავტორიტეტის პატივისცემის ნიშნად. ის პიროვნების თავისუფალი არჩევანია. კოლბერტი ამ ღონეზეც ორ საფეხურს გამოყოფს:

1. (მე-5) საფეხური: **სოციალური კონტრაქტი.** ამ საფეხურზე სწორი და მისაღები მოქმედება, ქცევა განისაზღვრება ინდივიდის იმ უფლებებისა და სტანდარტების მიხედვით, რაც მიღებულია საზოგადოებაში კრიტიკული შეფასებისა და შეთანხმების შედეგად. ამ საფეხურზე ინდივიდი აცნობიერებს, რომ პიროვნული ღირებულებები და შეხედულებები ფარდობითია, საზოგადოებაში სხვადასხვა ჯგუფს შეიძლება განსხვავებული ეთიკური შეხედულებები ჰქონდეს; ამიტომ საჭიროა საზოგადოებრივი თანხმობა იმის თაობაზე, თუ რა არის სწორი და მისაღები, რაც კონკრეტულ საზოგადოებაში უფლებებისა და მოვალეობების ჭრილში აღიწერება. ეს საფეხური უფრო საზოგადოებრივ პოზიციამზეა ორიენტირებული – ეთიკურია (ანუ სწორია) ის ქცევები, რომლებიც საზოგადოების წევრების უფლებებს არ არღვევს.

2. (მე-6) საფეხური: უნივერსალური ეთიკური ორიენტაცია. პიროვნება საკუთარ სინდისთან თანხმობით ირჩევს იმ უნივერსალურ ეთიკურ პრინციპებს, რომლებიც თავისუფალია პრაგმატულობისა და ფორმალური კანონიერებისაგან. ეს პრინციპები ეხება მოგადად სამართლიანობას, თანასწორობასა და პიროვნების პატივისცემას. აღამიანის მორალური განვითარების დონე დგინდება იმის მიხედვით, თუ როგორ აფასებს იგი ამა თუ იმ მოვლენას მორალური თვალსაზრისით.

თეორიაში უკეთ გასარკვევად გთავაზობთ კოლბერგის მაგალითს: *„ქემის ვარაუდით, სიმსივნის იშვიათი ფორმით დაავადებული ქალბატონის გადარჩენა შეეძლო ახალ სამედიცინო პრეპარატს. ეს მედიკამენტი ერთმა ფარმაცევტმა შექმნა საკუთარ ავთიაქში. გარდა იმისა, რომ პრეპარატის მომზადება საკმაოდ ძვირი ჯდება, ფარმაცევტმა გადაწყვიტა, კიდევ უფრო გაეზარდა საკუთარი გამოგონების საფასური და წამლის თვითღირებულებაზე 10-ჯერ მეტი თანხა მოითხოვა. ავადმყოფი ქალის მეუღლემ მხოლოდ თანხის ნახევარის შეგროვება შეძლო და ფარმაცევტს სთხოვა, ან ფასი შეემცირებინა, ან თანხის ნაწილის მომავალში გადახდის საშუალება მიეცა. ფარმაცევტმა უარი უთხრა. გამოუვალ მდგომარეობაში მყოფმა მეუღლემ ღამით ავთიაქის კარი გაგება და ცოლისათვის წამალი მოიპარა.*

იმის მიხედვით, თუ როგორ და რა არგუმენტაციით აფასებს ინდივიდი ამგვარ მორალურ საკითხებს, შეგვიძლია ვიმსჯელოთ მისი მორალური განვითარების დონეზე.

მორალური ბანკითარების დონე	საფეხური	შეფასება/მსჯელობა
პრეკონვენციური დონე	1. საფეხური მორჩილებასა და დასჯაზე ორიენტაცია	„ქურდობა არ შეიძლება. შეიძლება ციხეში მოხვდეს“. (დასჯა)
	2. საფეხური ინსტრუმენტული ფარდობითობის ორიენტაცია	„მან შეიძლება მოიპაროს წამალი, რომელიც გადაარჩენს ავადმყოფ ცოლს. როცა ციხიდან გამოვა, ისევ ცოლთან ერთად იქნება“ (ჰელდისგური მოტივი).
კონვენციური დონე	3. საფეხური ინტერპერსონალური თანხმობა – ორიენტაცია შეთანხმებაზე „კარგი ბიჭი, კარგი გოგო“	სამოგადოება გაუგებს მას, თუ ავადმყოფი ცოლის გადასარჩენად წამალს მოიპარავს და გააკიცხავს იმ შემთხვევაში, თუ ასე არ მოიქცევა“. (სამოგადოებრივი აზრის მნიშვნელოვნება).
	4. საფეხური. კანონი და წესრიგი	ქმრის მოვალეობა ცოლის გადარჩენაა, თუნდაც ამისათვის ქურდობა გახდეს საჭირო“. (კანონი ღირსება, მოვალეობა, დანაშაულის გრძნობა განსაზღვრავენ ქცევას)
პოსტკონვენციური დონე	5. საფეხური მწიფობა	ქმარს უფლება აქვს მიიღოს წამალი, თუნდაც მისი საფასურის გადახდის საშუალება არ ჰქონდეს. თუ ავთიაქარი ამას ვერ აცნობიერებს, სახელმწიფომ უნდა დაარეგულიროს მსგავსი სიტუაციები. (დემოკრატიული კანონი, პიროვნების უფლებების დაცვის გარანტიები)
	6. საფეხური უნივერსალური ეთიკური პრინციპები	მიუხედავად იმისა, რომ ქურდობა ისჯება კანონით, არასწორი იქნება, თუ ქმარი არ მოიპარავს წამალს. სიცოცხლე უფრო ღირებულია, ვიდრე ავთიაქარის შემოსავალი. (კანონები სოციალურად სასარგებლო უნდა იყოს და არა წმინდა და დაურღვეველი, სინდისი ინდივიდუალურია).

ბერას ფრედერიკ სკინერი
(1904–1990)

ოპერანტული ბანპრობეპულობის თეორია

ამერიკელი ფსიქოლოგი ბერას ფრედერიკ სკინერი, ფილოსოფიურ მეცნიერებათა დოქტორი, 1945-1948 წლებში იყო ინდიანას უნვერსიტეტის ფსიქოლოგიის ფაკულტეტის დეკანი. 1948 წლიდან გარდაცვალებამდე მოღვაწეობდა ჰარვარდში. მის გარდაცვალებამდე ცოცხალი ხნით ადრე ამერიკაში ფსიქოლოგიის ისტორიკოსებს შორის ჩატარებული გამოკითხვის შედეგად სკინერმა ყველა დროის ფსიქოლოგთა შორის მერვე, ხოლო თანამედროვე ფსიქოლოგთა შორის პირველი ადგილი დაიკავა.

სკინერი „რადიკალური ბიჰევიორიზმის“¹⁰ მიმდევარი და განმავითარებელი იყო. ამ მეცნიერული მიდგომის მიხედვით, ფსიქიკური პროცესების მეცნიერული ახსნა და მუსტი ინტერპრეტაცია შეუძლებელია, ვინაიდან ისინი ადამიანის „შიგნით“ მიმდინარეობს და ხანდახან თვითონ ადამიანსაც არ ძალუძს ბოლომდე გააცნობიეროს მათი არსი. მეცნიერებისათვის შესაძლებელია ისეთი ფენომენის ახსნა, რაზეც დაკვირვება და რისი შემოწმებაც შესაძლებელია. ასეთად სკინერს ქცევა მიაჩნია. შესაბამისად, ფსიქოლოგიამ უნდა შეისწავლოს ორგანიზმის ქცევა და ამ ქცევის შედეგები. თუ ბიჰევიორისტული დასწავლის ზოგიერთი თეორეტიკოსი ადამიანის ან ცხოველის ქცევის ასახსნელად ხშირად იყენებს გერმინებს, როგორცაა „მოთხოვნილება“, „მოტივაცია“, ანუ ისეთ ფენომენებს, რომლებზეც პირდაპირ დაკვირვება შეუძლებელია, ის არ არის მნიშვნელოვანი “რადიკალური ბიჰევიორიზმისთვის”.

ქცევის ექსპერიმენტული ანალიზი სკინერის გერმინია და ასახავს ქცევასთან დაკავშირებული სამი ცვლადის ანალიზს. ეს ცვლადებია:

- ორგანიზმის ქცევა;
- პირობები, რომელშიც მიმდინარეობს ქცევა;

¹⁰ ქცევითმეცნიერება აღმოცენდა აშშ-ში მე-20 საუკუნის დასაწყისში. ძირითადი დებულება: ფსიქოლოგიამ უნდა შეისწავლოს ინდივიდის ფსიქიკის ის გამოვლინებები, რაც დაკვირვებადი და გაზომვადია. ამიგომ შეიძლება ობიექტურად და მეცნიერულად შევისწავლოთ და გავზომოთ მხოლოდ რა ზემოქმედებს (სტიმული) ინდივიდზე გარედან (სტიმული) და ინდივიდის რეაქცია სტიმულზე (ქცევა).

✦ ქცევის შედეგები (მეორდება თუ არა ქცევა თანმხვედრი გარემოებების შემთხვევაში).

ქცევის ახსნა ამ სამი ცვლადის ანალიზის საფუძველზე ხდება. ბავშვის პრობლემურ ქცევას ყოველთვის რაღაც მიზეზი აქვს, რაც მოცემულ მომენტში არ ჩანს. ამიტომ აუცილებელია იმაზე დაკვირვება და აღწერა, თუ რა უსწრებს წინ პრობლემურ ქცევას, თვითონ ამ ქცევის აღწერა (როგორი ინტენსივობისაა და რას აკეთებს ბავშვი) და რა მოსდევს შედეგად ამ პრობლემურ ქცევას. სკინერი, ისევე როგორც სხვა ბიჰევიორისტები, თვლის, რომ ქცევის პირობების, თვით ქცევისა და მისი შედეგების აღწერა უნდა იყოს დეტალური, მუსტი, ობიექტური, ყოველგვარი სუბიექტური შეფასების გარეშე.

სკინერი ქცევის ორ ტიპს გამოყოფს: **რესპონდენტულს** – რეაქცია სპეციფიკურ სტიმულზე (მაგ. ცემინება, თვალების ხამხამი, შიმშილი და სხვ.) და **ოპერანტულს** – სტიმულის გარეშე ორგანიზმის მიერ სპონტანურად შესრულებული გარკვეული ქცევა (მაგ. წერილის წერა, მანქანის ტარება, წიგნის კითხვა და სხვ.). ოპერანტული ქცევა საპასუხო რეაქცია არ არის, ის შეიძლება გაკონტროლდეს ადამიანის მიერ და ემორჩილება ოპერანტული განპირობებულობის კანონებს. **ოპერანტული განპირობებულობა** ეს არის დასწავლის ტიპი, როცა რომელიმე რეაქციის გაჩენის ალბათობა იზრდება, თუკი მას მოსდევს განმამტკიცებელი (მაგ. თუ მოსწავლე ყურადღებით უსმენს მასწავლებელს და მასწავლებელი მის ასეთ ქცევას ღიმილით ან შექებით აღნიშნავს, ძალიან ღიღია იმის ალბათობა, რომ მოსწავლე მომავალშიც ასეთივე ყურადღებიანი იქნება). ამრიგად, **განმამტკიცებელი** შედეგია, შემდგომი მოვლენაა, რაც პასუხად მაშინვე მოყვება ინდივიდის მოქმედებას, ქცევას. ის აძლიერებს ქცევის აღმოცენების ალბათობას.

თავის მხრივ, განმამტკიცებელი სტიმული შეიძლება იყოს **დადებითი განმამტკიცებელი** – დაჯილდოება (მაგ. ყოველთვის, როცა მასწავლებელი აქებს მოსწავლეს, უწერს მას მაღალ შეფასებას ან ეუბნება მშობელს, რა ნიჭიერია მისი შვილი, ის იყენებს პოზიტიურ განმამტკიცებელს) და **უარყოფითი განმამტკიცებელი** – შვება (უსიამოვნო სტიმულის გაქრობა ქცევის გამოსწორებისთანავე, მაგ. ყურის აწვევა; როგორც კი არასასურველი ქცევა გამოსწორდება, ყურზე ხელს უშვებენ). ორივე შემთხვევაში განმამტკიცებელი ზრდის მომავალში სასურველი ქცევის აღმოცენების ალბათობას.

ასევე დადებითი და უარყოფითი შეიძლება იყოს **დასჯაც**. დასჯა ისეთი ქმედებაა, რომელიც ამცირებს მომავალში ქცევის აღმოცენების ალბათობას. **დადებითი დასჯა (სასჯელი)** თანამედროვე სკოლებში ნაკლებად გამოიყენება (მაგ. მოსწავლე ცუდი ქცევისთვის ისჯება საკლასო ოთახის დალაგებით). უფრო ხშირია

უარყოფითი დასჯის (ჯარიმა) გამოყენების მაგალითები (მაგ. იმის გამო, რომ პაგარა დას აწვალე, ტელევიზორს გამოვირთავ და დღეს შენს საყვარელ ფილმს ვერ ნახავ!).

უნდა აღინიშნოს, რომ ხშირად ერთმანეთში ერევათ *უარყოფითი განმტკიცება* და *დადებითი დასჯა*, იმიტომ, რომ ორივე შეიცავს უსიამოვნო, ე. წ. ავერსიულ სტიმულებს. თუმცა მათი გარჩევა ადვილია ქცევაზე თითოეულის ზეგავლენის მეშვეობით, რადგან ეს ზეგავლენა მნიშვნელოვნად განსხვავებულია. სკინერის მიხედვით ოპერანტული სწავლის დროს მომავალში ქცევის განმეორების ალბათობას ზრდის განმტკიცება (თავისი ორი ფორმით), ხოლო ამ ქცევის განმეორების ალბათობას ამცირებს დასჯა (თავისი ორი ფორმით).

თავად სკინერს დასჯის საწინააღმდეგოდ მრავალი არგუმენტი მოჰყავს. ის თვლის, რომ დროთა განმავლობაში დასჯა არაეფექტური ხდება, ის მხოლოდ ახშობს არასასურველ ქცევას; როცა დასჯის შიში გაივლის, ქცევის ინტენსივობა უბრუნდება პირვანდელ დონეს, ანუ ეფექტი დროებითია.

მნიშვნელოვან არგუმენტად უნდა ჩაითვალოს ისიც, რომ დასჯა მიუთითებს მხოლოდ იმაზე, თუ *რა არ უნდა გააკეთო*, და არა იმაზე, *რისი გაკეთება იქნებოდა მისაღები და კარგი*. აგრეთვე დასჯა ამართლებს სხვა ადამიანისთვის ტკივილის მიყენებას (ბავშვს, რომელიც დედამ მიტყეპა, ერთადერთი დასკვნის გამოტანა შეუძლია, რომ არსებობს სიტუაციები, როცა ტკივილის მიყენება დაშვებულია) და იწვევს აგრესიას დამსჯელის ან სხვების მიმართ.

სკინერის აზრით, **დასჯას აქვს არაერთი ალტერნატივა და მათი გამოყენება უფრო ეფექტურია**. მაგალითად, სიტუაციის ცვლილება არასასურველი ქცევის თავიდან აცილების მიზნით (წინასწარ მოვაცილოთ ძვირფასი ლარნაკი ბავშვისთვის ხელმისაწვდომი ადგილიდან), ანდა უბრალოდ იგნორირება, რაც კარგ შედეგს იძლევა არასასურველი, პრობლემური ქცევის შემთხვევაში (მაგ., როდესაც ბავშვი ბრაზობს და გირის, რადგან მოკოლადს სადილამდე არ აძლევენ, ეფექტურია იგნორირება. ამ დროს უფროსი არ აქცევს ყურადღებას ბავშვის მოთხოვნებსა და გირილს, თითქოს არც ესმის მისი; სკინერის მიხედვით, ამ სტრატეგიის რამდენჯერმე გამოყენება აქრობს ქცევას, რადგან არ მტკიცდება და ბავშვი ხვდება, რომ ამ გზით ის სასურველს ვერ მიიღებს). სასურველი თუ არასასურველი ქცევა აუცილებლად ჩაქრება, თუ მივაგნებთ მის განმამტკიცებელს და გამოვრიცხავთ. მაგ. გაკვეთილზე, როდესაც ბავშვმა იცის, რომ მისი გამოკითხვის ჯერი მოვა, მანამდე იქცევა ისე, რომ კლასიდან გაუშვან, რადგან ასეთი ქცევისათვის მასწავლებელი ყოველთვის კლასიდან უშვებს ხოლმე ბავშვს. ამ გზით, მოსწავლის მიზანი მიღწეულია – მან კლასში თავიდან აიცილა დავალების შესრულება. თუ მასწავლებელი გააანალიზებს ბავშვის ქცევას და აღმოაჩენს, რომ მის “ამრევ” ქცევას წინ უსწრებს საკითხავი დავალების შესრულება,

მაშინ ის მიხვდება პრობლემური ქცევის მიზეზს და აღარ განამტკიცებს მის სურვილს კლასიდან გარეთ გაშვებით.

სკინერის აზრით, ადამიანის ქცევის შესასწავლად აუცილებელი არაა რთული თეორიების ჩამოყალიბება. ის ძირითად ამოცანად მიიჩნევს სტიმულის გიპებსა და რეაქციის გიპებს შორის ურთიერთმომქმედების საფუძვლების შესწავლას. ეს გულისხმობს მასტიმულირებელ მოვლენასა და გამომვად ქცევას შორის **ფუნქციონალურ ანალიზს**. ის თვლიდა, რომ ფუნქციონალური ანალიზი საშუალებას იძლევა, სრული წარმოდგენა ვიქონიოთ ორგანიზმზე, როგორც ქცევით სისტემაზე, ანუ იმაზე, თუ რაზე რეაგირებს ან არ რეაგირებს ინდივიდი, რა პირობებში მიმდინარეობს ქცევა და რა შედეგი აქვს მას.

სკინერი დაინტერესებული იყო განათლების სისტემაში საკუთარი თეორიის გამოყენებით. ის თვლიდა, რომ დასწავლა ეფექტურია, როცა:

1. ასათვისებელი მასალის მიწოდება ხდება თანდათანობით;
2. მოსწავლეები იღებენ დაუყოვნებელ უკუკავშირს, რამდენად სწორად დაისწავლეს მიწოდებული მასალა;
3. დასწავლა მიმდინარეობს მოსწავლეთათვის მისაღებ ტემპში.

ამ მიდგომის მიხედვით, მასწავლებელი ინფორმაციის, ცოდნის გადამცემია. ის ქმნის პირობებს ამ ცოდნის გადაცემისათვის და ასევე არჩევს მასალას. მოსწავლეები კი ამ ცოდნას ნაბიჯ-ნაბიჯ ითვისებენ.

ბიჰევიორიზმის (ქცევათმეცნიერების) გავლენა სასწავლო გეგმასა და სწავლებაზე

ბიჰევიორიზმმა რამდენიმე მიმართულებით მოახდინა მნიშვნელოვანი გავლენა საგანმანათლებლო პროგრამებსა და ტექნოლოგიებზე. კერძოდ:

✦ ქცევითი მიზნებისა და ამოცანების განსაზღვრა სასწავლო გეგმაში.

ბიჰევიორიზმის გავლენით სასწავლო გეგმაში 40-იანი წლებიდან დაიწყო სასწავლო მიზნების სპეციფიკური ფორმულირების პრინციპების დანერგვა. სასწავლო მიზნები და სწავლების შედეგები ისე უნდა იყოს ფორმულირებული, რომ შეიძლებოდეს მათზე დაკვირვება და რაოდენობრივი შეფასება. მე-20 საუკუნის 60-იანი წლების ბოლოსთვის აშშ მასწავლებლების უმრავლესობა იყენებდა სასწავლო მიზნებისა და სწავლების შედეგების ფორმულირების წესებს.

ქცევის მიზნებისა და შედეგების სპეციფიკური განსაზღვრის მოთხოვნამ მისცა ბიძგი გავარჯიშებით დასწავლის მიდგომას. კერძოდ, მორისონმა მე-20 საუკუნის 30-იან წლებში სკოლაში შეიგანა ე. წ. “დაოსტატების ფორმულა”: წინატესტირება, სწავლება, შემდგომი ტესტირება, ადაპტაციისა და დახმარების პროცედურა საჭიროების მიხედვით, სწავლება და შემდგომი ტესტირება. მორისონის გეგმა გულისხმობს, რომ კლასში ყველა მოსწავლემ უნდა აითვისოს გაკვეთილზე გათვალისწინებული მასალა.

▼ **სწავლებისადმი ინდივიდუალური მიდგომა.** აშშ განათლების სისტემაში ეს იდეა დაინერგა მე-20 საუკუნის 60-იანი წლებიდან და დაკავშირებულია კელერის გეგმასთან. ამ გეგმის მიხედვით, სწავლება უნდა განხორციელდეს მოსწავლის ინდივიდუალური საჭიროებების განსაზღვრის საფუძველზე. ამ გიპის სასწავლო გეგმის სპეციფიკაა სწავლის ინდივიდუალური ტემპის გათვალისწინება, დაოსტატების ტექნიკის გამოყენება, სასწავლო მოტივაციის გაძლიერება, მასალის ნაწილებად დაყოფა და მათი ათვისებისათვის საჭირო ეტაპების გამოყოფა, ყოველი ნაწილის ათვისების შეფასება. ამ გეგმის საფუძველზე მე-20 საუკუნის 70-იან წლებში პიგსბურგის უნივერსიტეტში შეიქმნა სწავლების ინდივიდუალური გეგმა და ფლანაგანის სასწავლო გეგმა, რომელშიც გათვალისწინებული იყო მოსწავლეთა დახმარება და დამატებითი სწავლება კონკრეტული საჭიროების გათვალისწინებით.

▼ **კომპიუტერის დახმარებით სწავლება.** აშშ-ში გავრცელდა მე-20 საუკუნის 50-იანი წლებიდან და ძირითადად მიმართული იყო ჩვევების გავარჯიშებაზე და მექანიკურ დასწავლაზე. სწავლების პრინციპი ბიჰევიორისტულ მიდგომაზე იყო დაფუძნებული: მიზნის განსაზღვრა, დავალების ნაწილებად დაყოფა, ყოველ ნაწილზე მუშაობა კონკრეტული ალგორითმის საფუძველზე და შედეგის შეფასება. დღეს კომპიუტერის გამოყენება სასწავლო პროცესში მრავალმხრივია არა მხოლოდ სასწავლო კომპიუტერული პროგრამების სახით, არამედ სასწავლო პროცესში დავალების შესრულების დროს კომპიუტერის გამოყენების სახითაც.

▼ **სწავლებისადმი სისტემური მიდგომა.** მე-20 საუკუნის 50-60-იან წლებში ჩამოყალიბდა და კომპიუტერული მეტაფორა დაედო საფუძველად. შესაბამისად, სწავლების სისტემის დიზაინი გულისხმობს მოსწავლის საჭიროებების შეფასებას, გრძელვადიანი მიზნების დადგენას, მათ საფუძველზე მოკლევადიანი მიზნების ჩამოყალიბებას, შეფასების სტრატეგიის განსაზღვრას, სწავლების მეთოდის შემუშავებას, მასალების შერჩევას, მიმდინარე და შემატარებელ შეფასებას.

თეორიის ძლიერი მხარე. ბიჰევიორისტული მიდგომის გამოყენება ეფექტურია ჩვევების ასათვისებლად, მასალის შინაარსის დასასწავლად, ქცევის მართვისთვის, სასურველი ქცევის მისაღწევად და ქცევის შესაცვლელად.

სწავლების მეთოდოლოგია:

- დავალბების ანალიზი და კომპონენტების გამოყოფა.
- მოსწავლეთა მისაღები ქცევების განსაზღვრა და მათი განმტკიცება.
- სწავლების მეთოდოლოგია დამყარებულია ხშირ ასოციაციურ კავშირებზე, შესრულებასა და მისაღწევ მიზანს შორის მკაფიო უკუკავშირზე. დავალებები იყოფა მცირე კომპონენტებად და მათ ასათვისებლად საჭირო ეტაპებად, შემდეგ კი ხდება გამთლიანება. ასევე გამოიყოფა დახმარების ხარისხები: ფიზიკური დახმარება, ერთობლივად კეთება, სიგყვიერი, მითითებით დახმარება და დამოუკიდებელი შესრულება. დავალებების მიწოდება ხდება მარტივიდან რთულისკენ და მოსწავლე ოსტატდება კონკრეტული დავალების დამოუკიდებლად შესრულებაში.

ალბერტ ბანდურა

1925

სოციალურ-კოგნიტიური დასწავლის თეორია

ალბერტ ბანდურა დაიბადა 1925 წელს, კანადაში. ალბერტ ბანდურა სტენფორდის დ. ჯორდანის სახელობის უნივერსიტეტის სოციალური მეცნიერებების კათედრის პროფესორი და ამერიკელ ფსიქოლოგთა ასოციაციის თავმჯდომარე იყო.

ბანდურამ თავის თეორიას *სოციალურ-კოგნიტიური დასწავლის თეორია* უწოდა, რადგან, მისივე განმარტებით, „სოციალური“ ხაზს უსვამს ადამიანის შემეცნებისა და ქცევის სოციალურ წარმომავლობას, ხოლო „კოგნიტიური“ – ადამიანის ემოციაზე, მოტივაციასა და ქმედებებზე შემეცნებითი პროცესების გემოქმედებას.

ბანდურას თეორიის ძირითადი თემა არის **დაკვირვების გზით დასწავლა**. მის თეორიაში ხაზგასმულია, რომ ადამიანმა შეიძლება შეიძინოს ახალი გამოცდილება, ახალი ქცევა, არა მხოლოდ უშუალოდ ამ ქცევის განხორციელების გზით, არამედ სხვა ადამიანების (ე. წ. მოდელების) ქცევაზე დაკვირვებით და მიბაძვით. ეს პრინციპულად ახალი მიდგომა გამოარჩევს ბანდურას თეორიას დასწავლის სხვა თეორიებისგან. ბანდურა მიიჩნევს, რომ დასწავლა შესაძლებელია მაშინაც კი, როდესაც ადამიანი პირდაპირ არ იმეორებს „მოდელის“ ქცევას. თავისი პოზიციის გასამყარებლად მას შემდეგი მაგალითი მოჰყავს:

„წარმოიდგინეთ, რომ ავტომობილით მილიხართ გზაზე და შეამჩნიეთ, რომ თქვენს წინ მიმავალი ავტომობილი ჩავარდა პაგარა ორმოში და დაზიანდა. ასეთ სიტუაციაში ადამიანთა უმრავლესობა გაითვალისწინებს წინა მანქანის შემთხვევას და ავტომობილს ისე წაიყვანს, რომ ორმოს თავი აარილოს. მოცემული შემთხვევა სოციალური დასწავლის გიჟური მაგალითია, თუმცა, როგორც ხედავთ, აქ დასწავლა მოხდა არა იმიტაციის (გამეორების, მიბაძვის), არამედ სხვისი გამოცდილების გაზიარების გზით. ეს ადასტურებს, რომ სოციალური დასწავლის უნარი არ არის უბრალოდ მიბაძვის უნარი, სოციალური დასწავლა ბევრად უფრო კომპლექსური და ფართოა, ვიდრე ამას ფიქრობდა ფსიქოლოგთა უმეტესობა“.

კიდევ ერთი პოზიცია, რითაც ბანდურა განსხვავდება თავისი დროის კოლეგებისგან, იმაში მდგომარეობს, რომ ბანდურას თეორიის თანახმად, დასწავლა დაკვირვების მეშვეობით (ანუ სოციალური დასწავლა) არ საჭიროებს არც გარე რეაქციას და არც ე. წ. განმამტკიცებელს (წახალისებას, ჯილდოს და ა. შ.). მისი აზრით, დასწავლა უწყვეტი პროცესია, რომელიც ყოველთვის არ არის დამოკიდებული გარემო ფაქტორებზე. ეს დასკვნა ეფუძნება ბანდურას მიერ ჩატარებულ

ექსპერიმენტთა მთელ ციკლს. ერთ-ერთი ყველაზე პოპულარული ექსპერიმენტი ასეთი იყო:

„დაახლოებით ერთი და იმავე ასაკის ბავშვები სამ ჯგუფად გაანაწილეს ცალ-ცალკე ოთახებში. სხვადასხვა ჯგუფის წევრებს არ ჰქონდათ ერთმანეთთან ურთიერთობის შესაძლებლობა. თითოეულ ჯგუფს აჩვენეს პატარა ფილმი, რომელშიც ადამიანი (შემდგომში მას ვუწოდებთ „მოდელს“) ცემს დიდ თოჯინას. ფილმის პირველი ნაწილი სრულიად იდენტური იყო, მაგრამ მისი ბოლო ნაწილი, ანუ დასასრული განსხვავებული იყო თითოეული ჯგუფისთვის. პირველი ჯგუფის შემთხვევაში ფილმი დასრულდა იმით, რომ „მოდელი“ დაჯილდოვდა თავისი აგრესიული ქმედებისთვის (დადებითი განმტკიცება). მეორე ფილმი დასრულდა იმით, რომ „მოდელი“ დაისაჯა აგრესიული ქმედებისთვის (ნეგატიური განმტკიცება), ხოლო მესამე ჯგუფისთვის განკუთვნილ ფილმში „მოდელი“ ქცევას არ მოჰყოლია არანაირი რეაქცია, იგი არც დაისაჯა და არც დაჯილდოვდა.

ექსპერიმენტის მეორე ნაწილში სამივე ჯგუფს მისცეს ბუსგად ის თოჯინა, რომელიც ნაჩვენები იყო ფილმში. როგორც მოსალოდნელი იყო, ბავშვებმა გაიმეორეს „მოდელის“ ქცევა, გამოავლინეს აგრესიულობა თოჯინის მიმართ. ექსპერიმენტის არსი მდგომარეობდა იმაში, რომ დადგენილიყო იქნებოდა თუ არა განსხვავება რეაგირების ფორმაში ან ინტენსიობაში იმის მიხედვით, თუ რომელი ფილმი ნახეს ბავშვებმა. ექსპერიმენტის შედეგების გაანალიზებამ ცხადყო, რომ პირველი ჯგუფი, სადაც ფილმში „მოდელი“ წახალისებული იყო თავისი აგრესიული ქცევისთვის, განსაკუთრებული სისატიკით ექცეოდა თოჯინას და განსაკუთრებულად მაღალ აგრესიის დონეს იჩენდა დანარჩენ ორ ჯგუფთან შედარებით. ყველაზე ნაკლები აგრესიულობა გამოავლინა მეორე ჯგუფმა, მესამე ჯგუფის მაჩვენებლები კი მერყეობდა პირველსა და მეორეს შორის. ამ ექსპერიმენტმა აჩვენა: მიუხედავად იმისა, რომ არც ერთი ჯგუფის არც ერთ წევრს უშუალოდ არ მიუღია ქცევის განმამტკიცებელი (ანუ წამახალისებელი) და არც დასჯილა, მათ მიერ გაცნობიერებული, გათავისებული იყო „მოდელის“ ქცევა და ის რეაქცია (შედეგი), რომელიც მოჰყვა ამ ქცევას თითოეულ ფილმში“.

ამდენად, ბანდურას ამრით, სოციალური დასწავლა ხდება ყოველთვის, ეს მუდმივი პროცესია, რომელიც არ საჭიროებს არც ქცევის წინა პირობას და არც ქცევის შემდგომ განმტკიცებას, წახალისებას, დასჯას ან ნებისმიერ გარეგან რეაგირებას – დასწავლას ადგილი ექნება ყველა შემთხვევაში, განურჩევლად გარემო ფაქტორებისა.

მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ დასწავლაზე საერთოდ არ მოქმედებს არანაირი ფაქტორი. ბანდურა აღწერს ოთხ პროცესს, რომლებიც გეგავლენას ახდენენ დაკვირვებით დასწავლაზე:

1. ყურადღების პროცესები

იმისათვის, რომ „მოდელისგან“ რაიმე ისწავლო, მას აუცილებლად უნდა მიაქციო ყურადღება, უნდა დაინახოს ის. თუ ოთხი წლის ბავშვი დაინახავს, რომ მის თანატოლს თამაშის დროს ძაღლმა უკბინა, ის შემდგომში თავადაც მოერიდება ძაღლს. მაგრამ თუ ამ დროს მისი ყურადღება მიჰყრობილი იყო მეორე

თანაგოლისაკენ, რომელმაც დანით ხელი გაიჭრა, მაშინ ის შემდგომში მოერიდება არა ძალს, არამედ დანის ხელში აღებას.

2. მნემური პროცესები

იმისათვის, რომ მიღებული ინფორმაცია მომავალში გამოვიყენოთ, აუცილებელია მისი დამახსოვრება. მეხსიერებაში ინფორმაციის შენახვა ხატოვანი ან ვერბალური სიმბოლოების სახით ხდება. ბანდურა თვლის, რომ რაიმე მოვლენის მეხსიერებაში ასახვის დროს ვერბალური და ხატოვანი სიმბოლოები თანაბრად მონაწილეობს. შეუძლებელია, სიგყვის გახსენებამ არ გამოიწვიოს შესაბამის ხატის წარმოდგენა და პირიქით, სურათის შეხედვამ – მისი შესატყვისი სიგყვის ამოტივივივება.

3. ქცევის ფორმირების პროცესები

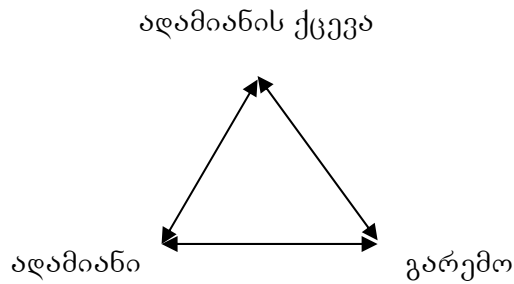
ეს პროცესები განსაზღვრავს, რამდენად შესრულებადია ჩვენთვის ის, რაც დაკვირვებით ვისწავლეთ. ადამიანი შეიძლება ყურადღებით აკვირდებოდეს მაიმუნის ხტუნვას ხიდან ხეზე, მუსგად დაიხსომოს მისი მოძრაობები, მაგრამ წარმოუდგენელია, რომ შეძლოს ეს ქცევა დაისწავლოს და გაიმეოროს, ვინაიდან ადამიანის ფიზიკური მონაცემები არ იძლევა ამის შესაძლებლობას. შესაბამისად, დასწავლისთვის მნიშვნელოვანია, რომ ადამიანს ფიზიკურად შეეძლოს ქცევის განხორციელება.

4. მოტივაციური პროცესები

მართალია, ბანდურას მიერ განმტკიცება (ანუ ქცევის შედეგად მიღებული რეაგირება) არ არის გაგებული, როგორც ქცევის ძირითადი განმსაზღვრელი ფაქტორი (როგორც ეს წარმოედგინა ბევრ მეცნიერს), იგი მაინც მნიშვნელოვნად მიიჩნევს მას და ყურადღებას უთმობს თავის თეორიაში. ბანდურას თეორიაში განმტკიცება ორ მნიშვნელოვან ფუნქციას ასრულებს. ჯერ ერთი, მის საფუძველზე დამკვირვებელს (ანუ მას, ვინც სწავლობს) უჩნდება მოლოდინი, რომ წახალისებული ქცევის გამეორების შემთხვევაში მასაც დააჯილდოებენ და მეორე – მოტივაციური პროცესების საფუძველზე აღიძვრება ნასწავლის გამოყენების მოთხოვნილება.

ბანდურას კონცეფცია, რომელიც ურთიერთდებურმინიზმის სახელითაა ცნობილი, მდგომარეობს ადამიანის, გარემოსა და ადამიანის ქცევის თანაბარ ურთიერთმემოქმედებაში, ე. ი. ადამიანს შეუძლია, გარკვეული ქცევით გემოქმედება მოახდინოს გარემოზე. თავის მხრივ, გარემოც გემოქმედებს ადამიანზე და იწვევს მისი ქცევის ცვლილებას.

სქემატურად ეს ასე გამოისახება:

ბანდურა აღნიშნავს, რომ ადამიანის ქცევა **თვითრეგულირებადია**. სხვა ადამიანების ქცევის დაკვირვების და საკუთარი გამოცდილების შედეგად, ადამიანს უყალიბდება ე. წ. **ქცევის სტანდარტები**, რომლებიც ქმნის თვითრეგულაციის და სხვა ადამიანების ქცევის შეფასების ძირითად ბაზას. თუკი სხვა ადამიანის ქცევა აღემატება საკუთარი თავისთვის დასახულ ქცევის სტანდარტებს, ქცევა ფასდება დადებითად, ხოლო თუ ის სტანდარტზე ბევრად უფრო ნაკლებია ან შეუსაბამოა, მაშინ უარყოფითად. ანალოგიურია ვითარება საკუთარი ქცევების შეფასების თვალსაზრისითაც. ქცევა, რომელიც ადამიანის მიერ შეფასებულია, როგორც სტანდარტის შესატყვისი, უფრო თავდაჯერებულს ხდის მას. და პირიქით, ქცევამ, რომელიც არ შეესაბამება ადამიანის მორალურ პრინციპებს, სტანდარტებს, შეიძლება გამოიწვიოს **უპატივცემულობა საკუთარი თავის მიმართ**; ამ იდეის განვითარების პროცესში ბანდურა აღნიშნავს, რომ ადამიანის ქცევა სიგუაციური ბუნებისაა, გარკვეული მექანიზმების გამოყენებით ადამიანი აღვილად ახერხებს აარიდოს თავი ამ უსიამოვნო განცდას. ბანდურა ასახელებს შვიდ ასეთ მექანიზმს:

1. **მორალური გამართლება** (იმიტომ მოვიპარე, რომ ჩემს შვილს შიოდა);
2. **წარმოდგენების შეცვლა** (თუ სიგუაციას თამაშის, ხუმრობის სახე აქვს, მაშინ საზოგადოებაში აგრესიის გამოვლენა მიუღებელ ქცევად არ ჩაითვლება);
3. **მომგებიანი შედარება** (მე ცუდად მოვიქეცი, მაგრამ მან უარესი ჩაიღინა, ასე რომ, ჩემი ქცევა ამის ფონზე სრულიად უწყინარია);
4. **პასუხისმგებლობის სხვისთვის გადაბარება** (იმიტომ გავაკეთე, რომ ასე მიბრძანეს, დამავალეს და ა. შ.);
5. **პასუხისმგებლობის განაწილება** (გადაწყვეტილება ჯგუფმა მიიღო და არა მე, მე დავემორჩილე);
6. **შედეგების იგნორირება ან დამახინჯება** (მე მხოლოდ ფეხი დაგუდე, ის დაეცა, მაგრამ არაფერი არ უტკენია, წამოხტა და გაიქცა);
7. **დეჰუმანიზაცია** (თუ ადამიანს განიხილავ ადამიანური თვისებების არმქონედ, ანუ უღირსად, მაშინ მის მიმართ ნებისმიერი დანაშაულის ჩადენა უფრო მარტივი ხდება);

8. დანაშაულის სხვაზე მიწერა (მართალია დავარტყი, მაგრამ მისი ბრალი იყო, თვითონ გამომიწვია, მე სულაც არ ვაპირებდი მის ცემას).

ქცევის თვითრეგულაციაში სტანდარტებთან ერთად მნიშვნელოვან როლს თამაშობს მომთხოვნელობის დონე. ადამიანი, რომელსაც მომთხოვნელობის მაღალი დონე აქვს, უფრო თავდაჯერებული და მიზანსწრაფულია. ბანდურა მიიჩნევს, რომ აუცილებელია, მომთხოვნელობის დონე შეესაბამებოდეს ქცევის რეალურ შედეგს, წინააღმდეგ შემთხვევაში ადამიანი განიცდის იმედგაცრუებას და შეიძლება მიატოვოს ყველანაირი საქმიანობა.

ადვილი შესაძლებელია, ქცევის სტანდარტები და ადამიანის შესაძლებლობები ერთმანეთს არ ემთხვეოდეს. თუ სტანდარტი უფრო მაღალია, ადამიანს, შესაძლოა, ჩამოუყალიბდეს დეპრესია, არასრულფასოვნების განცდა ან ქრონიკული გაუბედაობა. ბანდურა თვლის, რომ ადამიანის ქცევა უფრო კარგად განმტკიცდება, თუ ის დადებითად ფასდება არა გარეშე პირის, არამედ თავად ამ ადამიანის მიერ. ე. ი. თვითშეფასებით მიღებული განმტკიცება გარეგან განმამტკიცებელზე უფრო ძლიერია.

ლევ ვიგოტსკი

(1896-1934)

განვითარების სოციალურ-კულტურული თეორია

ლევ ვიგოტსკი, რუსი ფსიქოლოგი, მოსკოვის ფსიქოლოგიის ინსტიტუტის პროფესორი. მისი დაფუძნებულია ლეფექტოლოგიის ინსტიტუტი მოსკოვში. ვიგოტსკის ეკუთვნის უმაღლესი ფსიქიკური ფუნქციების კულტურულ-ისტორიული თეორია, ასევე, თავის გვინში ფსიქიკური ფუნქციების სისტემური ლოკალიზაციის თეორია. მანვე ჩამოაყალიბა ბავშვის განვითარების სოციალურ-კულტურული თეორია. ვიგოტსკიმ მისცა დასაბამი მეცყველებისა და აზროვნების ურთიერთმიმართების ექსპერიმენტულ კვლევას განვითარების ჭრილში.

რადგან ბავშვი კონკრეტულ სოციალურ და კულტურულ გარემოში იბადება, მის ფსიქიკურ განვითარებას განსაზღვრავს სოციალური ურთიერთობები და კულტურული მონაპოვარი, მაგ. დამწერლობა, რიცხვითი სისტემა და სხვ. შესაბამისად, ბავშვის აზროვნებისა და ზოგადად, შემეცნებითი (კოგნიტური) სფეროს განვითარებაც კონკრეტულ სოციალურ-კულტურულ გარემოში ხდება, ბავშვისათვის მნიშვნელოვანი უფროსის (ავტორიტეტის) საშუალებით. ბავშვის ფსიქიკური განვითარებისათვის სოციალური ურთიერთობები წამყვან როლს ასრულებს. ვიგოტსკი ბავშვის განვითარებაში ყოველ ფსიქიკურ ფუნქციას ორ დონეზე განიხილავს: პირველია სოციალურ-ინტერფსიქოლოგიური დონე, რაც ნიშნავს იმას, რომ ბავშვის ფსიქიკა სხვებთან სოციალურ ურთიერთობებში ყალიბდება; მეორეა ინდივიდუალური დონე – ინტრაფსიქოლოგიური, ანუ ამ ეტაპზე ბავშვის გარემოსთან ურთიერთობით მიღებული გამოცდილება შიდა პლანზე გადადის, რაშიც წამყვან როლს მეცყველება ასრულებს.

ვიგოტსკის თეორია ოთხ ძირითად პრინციპს ეფუძნება:

1. განვითარება სოციალურ-კულტურულ კონტექსტში უნდა განიხილებოდეს;
2. ბავშვი ცოდნას აგებს და არა პასიურად ითვისებს;
3. სწავლა წინ უნდა უსწრებდეს განვითარებას;
4. ფსიქიკურ განვითარებაში ცენტრალური ადგილი მეცყველებას უკავია.

კულტურას ორნაირი გავლენა აქვს ბავშვის ინტელექტუალურ განვითარებაზე:

(ა) კულტურის საშუალებით ბავშვი ითვისებს ამ კულტურაში დაგროვილ ცოდნას, (ბ) კულტურა უზრუნველყოფს ბავშვს აზროვნების საშუალებებით, „იარაღებით“.

მეცყველება ის იარაღია, რომლის საშუალებითაც უფროსი გადასცემს ცოდნასა და გამოცდილებას ბავშვს.

ბავშვის ინტელექტუალური განვითარება მის მიერ პრობლემის გადაწყვეტის შედეგად მიღებული გამოცდილების შედეგია, რომელსაც ბავშვი სწავლობს და იძენს ძირითადად მისთვის მნიშვნელოვანი უფროსის საშუალებით. დასაწყისში უფროსი ეხმარება ბავშვს და წარმართავს მას პრობლემის გადაწყვეტის პროცესში. შემდეგ კი, თანდათანობით, ბავშვს აძლევს დამოუკიდებლად გადაწყვეტილების მიღების საშუალებას. შესაბამისად, განვითარების შეფასებისას, დიდი მნიშვნელობა აქვს იმის გამოჯვანას, თუ რისი გაკეთება შეუძლია ბავშვს დამოუკიდებლად და რისი – სხვისი დახმარებით. ამის გასამიჯნად ვიგოტსკის შემოაქვს „განვითარების უახლოესი ზონის“ ცნება: ბავშვის განვითარების კანონზომიერება ისეთია, რომ ბავშვის უნარები გარკვეულ პერიოდში მწიფდება და ის ამ უნარებს სრულფასოვნად იყენებს. მეორე მხრივ, შესაძლებელია, რომ მას რომელიმე ფსიქიკური უნარი უკვე აქვს, მაგრამ ეს უნარი განვითარების სტადიაშია, შესაბამისად, ბავშვს მისი სრულად გამოყენება ჯერ არ შეუძლია. ამ შემთხვევაში ბავშვი დამოუკიდებლად ვერ შეძლებს ამოცანისათვის თავის გართმევას, მაგრამ სხვისი დახმარებით ადვილად წყვეტს მას. თუ უფროსმა ე. წ. „ხარაჩობი“ შეაშველა, ზოგიერთი ბავშვი წარმატებით მოახერხებს პრობლემის გადაჭრას. იმავე ასაკის სხვა ბავშვს შეიძლება ჯერ კიდევ არ ჰქონდეს ეს უნარი, ამიტომ უფროსის დახმარებითაც კი ის პრობლემურ სიტუაციას ვერ გაუმკლავდება. ეს ორი ბავშვი სწორედ „განვითარების უახლოესი ზონით“ განსხვავდება. დამოუკიდებლად ვერცერთი ვერ წყვეტს პრობლემას, მაგრამ ერთი ბევრად უფრო წინაა, რადგან მას უფროსის დახმარებით შეუძლია პრობლემურ სიტუაციაში გარკვევა. ვიგოტსკის მიხედვით, ეს ბავშვი „განვითარების უახლოეს ზონაში იმყოფება“. მისი თეორიის მიხედვით, სწავლება ისე უნდა იყოს აგებული, რომ გათვალისწინებული იყოს ბავშვის „განვითარების უახლოესი ზონა“, ანუ სწავლება ოდნავ წინ უნდა უსწრებდეს განვითარებას.

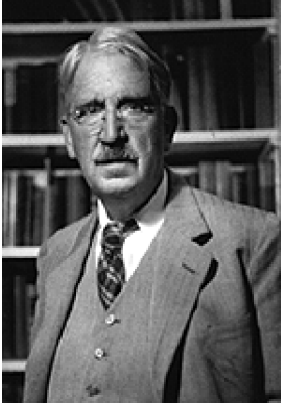
ბავშვის განვითარებასთან ერთად და უფროსთან ურთიერთობის პროცესში წამყვანი ხდება მეცყველება. მეცყველება ხდება როგორც საკუთარი მოქმედების დაგეგმვისა და რეგულაციის, ასევე სხვებზე გემოქმედების იარაღი. პიაჟეს ცნობილ ინტერიორიზაციის, ანუ „გარეგანი მოქმედების გათავისების პროცესს“, ვიგოტსკის მიხედვით, მეცყველება უღევს საფუძვლად.

ვიგოტსკის თეორიაში ასევე მნიშვნელოვანია „უმაღლესი ფსიქიკური ფუნქციის“ ცნება. მისი საშუალებით ის ხსნის, თუ რა ფსიქოლოგიურ ცვლილებებსა და გარდაქმნებს იწვევს განვითარებაში მეცყველების დაუფლება და მისი იარაღად გამოყენება. ვიგოტსკის მიხედვით, უმაღლესი ფსიქიკური ფუნქცია (მაგ. მეცყველება)

იმით განსხვავდება ელემენტარულსგან (მაგ. საკვების მიღება), რომ ის სოციალური ურთიერთობის საფუძველზეა შექმნილი, ნიშნით ან დამხმარე საშუალებებით არის გაშუალებული, მას ნებელობა აკონგროლდებს და ის სხვა ფუნქციებთან არის მჭიდრო კავშირში. მაგ., მეტყველება უმაღლესი ფსიქიკური ფუნქციაა, რომელსაც ბავშვი სოციალური ურთიერთობის საფუძველზე ეუფლება; ის გაშუალებულია ენით (როგორც იარაღით) და კულტურული კონტექსტით; მას ნებელობა აკონგროლდებს და ის მჭიდროდაა დაკავშირებული აღქმასთან, მეხსიერებასა და აზროვნებასთან.

ვიგოტსკის განვითარების სოციალურ-კულტურული თეორიის მიხედვით, მასწავლებელი ცოდნის გადაცემაში, ხოლო მოსწავლე ცოდნის პასიური მიმღები არ არის, სწავლების პროცესი თანამშრომლობაა მოსწავლესა და მასწავლებელს შორის, როდესაც მასწავლებელი ეხმარება მოსწავლეს ცოდნის კონსტრუირებაში. მასწავლებელი მოსწავლეთა „განვითარების უახლოესი ზონის“ გათვალისწინებით ინდივიდუალურ მიდგომას არჩევს, რათა დაეხმაროს მათ და ამით ხელს უწყობს მათი უნარების განვითარების სტიმულირებას. მოსწავლე სწავლობს უფროსთან და თანაგოლებთან ინტერაქციის (ურთიერთობის) საფუძველზე. მოსწავლეთა შეფასებისას გათვალისწინებული უნდა იყოს როგორც მათი განვითარების აქტუალური დონე, ასევე „განვითარების უახლოესი ზონაც“.

ვიგოტსკი საკუთარი თეორიის ასახსნელად ასეთ მაგალითს გვთავაზობს: ორი ბავშვის ინტელექტის ტესტირების შედეგად დადგინდა, რომ ორივე მათგანის გონებრივი განვითარება შეესაბამებოდა 7 წლის ასაკისათვის დამახასიათებელ დონეს. ერთი მათგანი მიმანიშნებელი კითხვებისა და თვალსაჩინო მასალების დახმარებით ადვილად ჭრიდა თავის აქტუალურ გონებრივ განვითარებაზე ორი წლით უფროსი ბავშვისთვის განკუთვნილ ტესტურ დავალებებს, ხოლო მეორე ბავშვი უფროსების ხელმძღვანელობითა და თვალსაჩინო მასალების გამოყენებით ახერხებდა, გადაეჭრა თავისი განვითარების აქტუალურ დონესთან შედარებით მხოლოდ 6 თვით უფროსი ბავშვისთვის განკუთვნილი დავალებები. აქედან გამომდინარე, სწავლების დროს პედაგოგმა უნდა გაითვალისწინოს, რა იციან ბავშვებმა, რა დონეზე არიან და რისი გაგებისა და შესწავლის შესაძლებლობა აქვთ მოცემული მომენტისათვის. ანუ, მათ უნდა გაითვალისწინონ მოსწავლეების განვითარების აქტუალური დონე და „განვითარების უახლოესი ზონა“.

ჯონ დიუი
(1859-1952)

პროგრესული განათლება და სწავლა გამოცდილებით

ჯონ დიუი – ამერიკელი ფილოსოფოსი, ფსიქოლოგი და განათლების რეფორმატორი. დიუი ამერიკული პრაგმატიზმის¹¹ წარმომადგენელი და ინსტრუმენტალიზმის¹² ფუძემდებელია. ის არის ავტორი ცნობილი ნაშრომისა “დემოკრატია და განათლება” (1916). დიუი თვლიდა, რომ კარგი განათლება არის ის, რაც ეხმარება ადამიანს საზოგადოებისათვის სასარგებლო წევრად ჩამოყალიბებაში. დიუის არ შეუქმნია სწავლების თეორია, მაგრამ მისმა შეხედულებებმა მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა განათლების მიზნისა და პრინციპების თანამედროვე მიდგომებზე.

დიუის მიხედვით, განათლების პრინციპები **გამოცდილების თეორიას** უნდა ეყრდნობოდეს. მისი გამოცდილების თეორიაში ორი ცენტრალური ცნებაა: 1. **უწყვეტობა**, რაც იმას ნიშნავს, რომ ადამიანი დაბადებიდან გამოცდილების მიღების საშუალებით სწავლობს, რაც გავლენას ახდენს მის შემდგომ ქცევაზე. უწყვეტობა გულისხმობს წინა გამოცდილებით ადამიანის შემდგომი გამოცდილებისა და ცოდნის განპირობებულობას.

2. **ინტერაქცია** აღწერს და ხსნის იმას, თუ როგორ ურთიერთქმედებს წარსული გამოცდილება აწმყო სიტუაციაზე ახალი გამოცდილების შესამუშავებლად. დიუის ჰიპოთეზის მიხედვით, ჩვენი აწმყო გამოცდილება წარსული, შენახული გამოცდილების ფუნქციაა, რომელიც გემოქმედებს მიმდინარე სიტუაციაზე და ახალი გამოცდილების საფუძველი ხდება.

შესაბამისად, სწავლების პროცესში მეტად მნიშვნელოვანია მოსწავლეთა წარსული გამოცდილების ცოდნა და მისი დაკავშირება ახალ მასალასთან. ამ გზით

¹¹ მე-19 საუკუნის II ნახევრის ამერიკული ფილოსოფიური მიმდინარეობა, რომელიც ეფუძნება ჩ. პირსის ”პრაგმატულ მაქსიზმს”. მის მიხედვით, თეორია და იდეა ჭეშმარიტია, თუ ის პრაქტიკულია და შედეგიანი.

¹² ინსტრუმენტალიზმი, იგივე ექსპერიმენტალიზმი – ამერიკული ფილოსოფიური მიმდინარეობა, რომლის ძირითადი დებულება შემდეგში მდგომარეობს: მეცნიერული ცნებისა და თეორიის ღირებულება განისაზღვრება არა მათი ჭეშმარიტება-მცდარობის მიხედვით, არამედ იმის მიხედვით, თუ რამდენად ეფექტური და სასარგებლოა სინამდვილის ახსნისა და წინასწარმეტყველებისათვის. ობიექტი და იდეა ღირებულია, თუ შესაძლებელია მათი მოქმედების ინსტრუმენტალ გამოყენება.

მასწავლებელი ამრიგად და მოსწავლისათვის მნიშვნელოვანს ხდის ახალ ინფორმაციას და ამით ხელს უწყობს მის ეფექტურ დასწავლას.

დიუის შეხედულებით, ცოდნა ობიექტის იმ კავშირების გაცნობიერებაა, რაც მისი გამოყენების შესაძლებლობას მოგვცემს კონკრეტულ სიტუაციაში. სწავლა აქტიური პროცესია, რაც აუცილებლად პრაქტიკულ მოქმედებებს მოიცავს, რადგან სუბიექტი სწავლობს თავისი მოქმედებების საშუალებით. სწავლება კი აქტიური პროცესია, რომლის დროსაც მასწავლებელი ეხმარება მოსწავლეს საკუთარ გამოცდილებასთან დააკავშიროს ახალი ცოდნა და გამოიყენოს ის შესაბამის სიტუაციაში.

დიუის შეხედულების მიხედვით, განათლების მიზანია არა მხოლოდ ფაქტების სწავლება და ცოდნის ათვისება, არამედ პიროვნების ცოდნისა და უნარების ინტეგრირება მისი მოქალაქედ და პიროვნებად ჩამოყალიბების მიზნით. დიუი თვლის, რომ სწავლება პრაქტიკული ელემენტის გარეშე არაეფექტურია, ამიტომ “სწავლა კეთებით” სწავლების მნიშვნელოვანი პრინციპი უნდა იყოს.

დიუის მიხედვით, სწავლება ეფექტურია, თუ ძირითადი ყურადღება ექცევა პრობლემის გადაჭრისა და კრიტიკული ამროვნების უნარის ჩამოყალიბებას და არა მასალის, ფაქტების დამახსოვრებას.

ჯერომ ბრუნერი

1915

აღმოჩენებით სწავლის თეორია

ჯერომ სეიმურ ბრუნერი – ამერიკელი ფსიქოლოგი, კოგნიტური ფსიქოლოგიის ერთ-ერთი თვალსაჩინო წარმომადგენელი. 1952-72 წლებში იყო ჰარვარდის უნივერსიტეტის პროფესორი, 1972-1980 წლებში კი – ოქსფორდის უნივერსიტეტის პროფესორი. მისი განვითარებისა და სწავლის თეორია კონსტრუქტივიზმის პრინციპებს ეფუძნება. ბრუნერის მიხედვით, სწავლა აქტიური სოციალური პროცესია, როდესაც ბავშვი თავისი გამოცდილების საფუძველზე ახალი ცოდნის კონსტრუირებას ახდენს. ამ თვალსაზრისით ცოდნაც პროცესია და არა პროდუქტი. მის თეორიაზე მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა ლ. ვიგოტსკის იდეებმა.

ბრუნერის **აღმოჩენებით სწავლის თეორია** კოგნიტურ თეორიებს მიეკუთვნება. კოგნიტური თეორიების მიზანი შემეცნებითი პროცესების (გადაწყვეტილების მიღება, პრობლემის გადაჭრა, ანალიზი, სინთეზი, შეფასება, დახსოვება) სტრუქტურისა და ფსიქოლოგიური მექანიზმების აღწერაა. ზოგიერთი კოგნიტური თეორია განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია განათლებისათვის, რადგან ისინი ნათელ და თვალსაჩინო პედაგოგიურ მეთოდებსა და მოდელებს გვთავაზობენ.

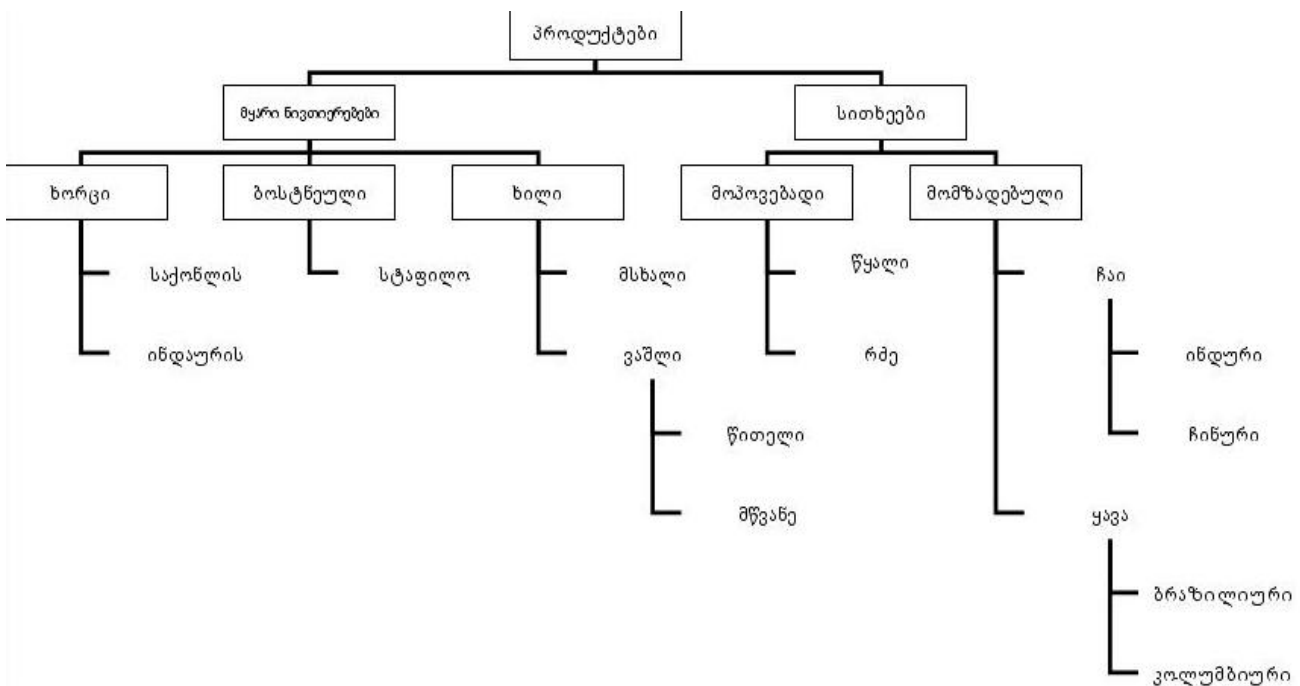
კოგნიტური ფსიქოლოგია იკვლევს, როგორ იღებს მოსწავლე ინფორმაციას გარემოდან, როგორ ახდენს ამ ინფორმაციის ორგანიზებასა და ინტერპრეტაციას, როგორ იყენებს ცოდნას.

ბრუნერის მიხედვით, სწავლა გულისხმობს ბავშვის მიერ ინფორმაციის შერჩევას, ჰიპოთეზების შექმნას და ამ გზით ახალი მასალის ინტეგრირებას მის ცოდნასთან. სწავლა უწყვეტი პროცესია და ბავშვი განვითარების სამ საფეხურს გაივლის: პრაქტიკული – ამ საფეხურზე ბავშვი კონკრეტულ გამოცდილებას იღებს გარემოს შესახებ (ობიექტებით მანიპულაცია), პრაქტიკული ქმედებები; ხაგოვანი – ამ საფეხურზე ბავშვს შეუძლია ობიექტის თვალსაჩინო ხაგით მანიპულირება და არა მხოლოდ ობიექტით; სიმბოლური – ბავშვს უკვე შეუძლია ლოგიკისა და სიმბოლური სისტემების გამოყენება. ჩვევებისა და ცოდნის ათვისება უკეთ ხდება, თუ ბავშვი გარემოსთან აქტიური ურთიერთქმედების, ექსპერიმენტირების პროცესში აღმოაჩენს რაიმე მიმართებას, ფენომენს თუ ცნებას.

გარემოს შეცნობისას ჩვენ გამოვიყენებთ საერთო ელემენტებს (აბსტრაქცირება) როგორც მოვლენებიდან, ასევე ჩვენი გამოცდილებიდან. ამ აბსტრაქციების საფუძველზე შევიმუშავებთ წესებს, რომლებიც გარე სამყაროს კლასიფიცირების საშუალებას გვაძლევენ. ამ პროცესში ჩვენ აღმოვაჩინებთ და თავადაც ვქმნით ცნებათა შორის უამრავ ურთიერთკავშირს. ბრუნერს „ცნების“ ნაცვლად შემოაქვს ტერმინი – **კატეგორია**, რომელსაც ის იყენებს მოვლენების ან ობიექტების მონათესავე ჯგუფების აღწერის დროს. ამ მოსაზრებით კატეგორია შეიძლება გავიგოთ როგორც ცნება (კონცეპტი) და როგორც აღქმის ობიექტი (პერცეპტი). ბრუნერი კატეგორიას უწოდებს აგრეთვე ობიექტების ერთი კლასისთვის მიკუთვნების წესს.

ბრუნერის აზრით, ცნებათა შორის დამოკიდებულებებს **კოდირების სისტემა** განსაზღვრავს. კოდირების სისტემის მეშვეობით ხდება არსებული განზოგადებული ცნებების იერარქიული მოწესრიგება. ამით ჩვენი ხანგრძლივი მეხსიერება (ჩვენი შედარებით მუდმივი ცოდნის, უნარების, შთაბეჭდილებების და ა. შ. ყულაბა) შეგვიძლია განვიხილოთ, როგორც კატეგორიების სტრუქტურირება კოდირების სისტემის საფუძველზე. ყველა სასკოლო საგანს, მასში შემავალი თითოეული თემით, მსგავსი სტრუქტურა აქვს. საგნის სტრუქტურა, ბრუნერის აზრით, იმ სფეროს ფუნდამენტურ ურთიერთკავშირებსა და იდეებს ასახავს, რომელსაც ეს საგანი მიეკუთვნება. სწორედ ამიტომ, იმისათვის, რომ მოსწავლემ საგანი ნამდვილად კარგად შეისწავლოს და გაიაზროს, მან აუცილებლად უნდა შექმნას საკუთარი კოდირების სისტემა – საკუთარი გონებრივი წარმოდგენები ამ მნიშვნელოვან იდეებსა და დამოკიდებულებებზე.

კოდირების სისტემის გრაფიკული ილუსტრაცია ასეთია:

უმჯობესია, კოდირების სისტემა თავად შექმნას მოსწავლემ, ვიდრე დასრულებული სახით მიიღოს ის მასწავლებლისგან. ბრუნერი თვლის, რომ მოსწავლე თავად ქმნის საკუთარ ვერსიას რეალობის შესახებ, არსის შესახებ, სკოლების დანიშნულება კი უნდა იყოს საამისოდ ისეთი პირობების შექმნა, რომლებიც გაუადვილებენ მოსწავლეებს ამ დამოკიდებულებების აღმოჩენას. **აღმოჩენებით სწავლა** დასწავლის ისეთი სახეა, როდესაც მოსწავლეებს მასალა დაუსრულებელი სახით მიეწოდებათ და მათ ამ მასალის ორგანიზება მოეთხოვებათ. ეს მოსწავლეებს აიძულებს, მონახონ ის ურთიერთკავშირები, რომლებიც ამ მასალის ელემენტებს შორის არის. ბრუნერის თეორიაში აღმოჩენა კატეგორიის ფორმირებაა, ან უფრო ხშირად კოდირების სისტემის ფორმირება, რაც ხშირად ობიექტებს ან მოვლენებს შორის მიმართების (*მსგავსი და განსხვავებული*) ტერმინებში გამოისახება.

აღმოჩენებით სწავლა მასწავლებლის მხრიდან ბევრად უფრო ნაკლებ მონაწილეობას და ხელმძღვანელობას მოითხოვს, ვიდრე სწავლების სხვა მეთოდები; თუმცა, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ მასწავლებელი აღარ აძლევს მოსწავლეს მითითებებს მას შემდეგ, რაც საწყისი ამოცანა დაუსახა. ამასთან, მითითებები უნდა იყოს ზომიერი, გარკვეული ინტერვალებით, რათა არ შეზღუდოს მოსწავლის დამოუკიდებლობა, ანდა მოსწავლე არ აღმოჩნდეს დაუძლეველი პრობლემის წინაშე.

აღმოჩენებით სწავლების მიდგომის უპირატესობა ისაა, რომ ის აიძულებს ინფორმაციის გადაგანასა და დახსოვებას, ავითარებს პრობლემის გადაჭრის უნარს და ბრდის მოგვივაციას. ძალიან ხშირად აღმოჩენები კლასში ისევე მიმდინარეობს, როგორც ეს მეცნიერული კვლევის დროს ხდება – მოსწავლეები განზოგადებული დასკვნების ძიებაში სისტემურად დგამენ ლოგიკურ ნაბიჯებს. მასწავლებლის, როგორც ამ პროცესის წარმმართველის, დასწავლის ხელშემწყობის როლი სწორედ იმაშია, რომ დაეხმაროს მოსწავლეებს, შეიმუშაონ ჰიპოთეზები, იმსჯელონ, გააკეთონ დასკვნები. ბრუნერი მოკლედ აღწერს აღმოჩენებით სწავლების საფეხურებს:

- ამოცანის ან კითხვის ფორმულირება და ახსნა;
- მაგალითების შერჩევა, შესაგყვისი დაკვირვებების წარმოება;
- ჰიპოთეზების (დაკვირვებებზე დაფუძნებული ინტელექტუალური მიგნებები) წამოჭრა;
- ჰიპოთეზების დამტკიცების ან უარყოფის მიზნით ექსპერიმენტების, ან რაიმე სხვა დაკვირვებების შემუშავება და ჩატარება;
- ახალი ინფორმაციის გამოყენება, გაფართოება, განზოგადება ან „მისი საზღვრებიდან გამოსვლა“.

ბრუნერი თვლის, რომ ეფექტური სწავლებისათვის ყველაზე ადეკვატურია ე. წ. **“სპირალური კურიკულუმი”**- სასწავლო გეგმა ისე უნდა იყოს ორგანიზებული, რომ

ყოველი ახალი ცნება წინათ დასწავლილსა და წინა გამოცდილებას უნდა ეფუძნებოდეს.

ბრუნერი გამოყოფს აღმოჩენებით სწავლების ხელშემწყობი ან ხელისშემშლელი ფაქტორების ოთხ ჯგუფს:

განწყობა – მოსწავლე განწყობილი უნდა იყოს განსაზღვრული ფორმით რეაგირებისთვის. განწყობის შესაქმნელად გამოიყენება **გემის მიცემა**, რომელიც შეიძლება იყოს „მედაპირული“, როცა ყურადღება გამახვილებულია მხოლოდ ინფორმაციის ელემენტების დასწავლაზე და „ჩაღრმავებული“, როცა მოსწავლეებს მოეთხოვებათ ამ ელემენტებს შორის დამოკიდებულებების ძიება. სწავლებისას მთავარია ფაქტებს, მოვლენებს შორის ურთიერთმიმართებების, სტრუქტურის ჩამოყალიბება და მისი გაგება.

სწავლისადმი მზაობა – მოსწავლე დაინტერესდება ახალი ინფორმაციით და არ დაფრთხება მისი სირთულით, თუ ახალი მასალა წინა გამოცდილებას და წინათ ათვისებულ მასალას ეყრდნობა.

სწავლების მრავალფეროვნება – ეს ცვლადი მეტად მნიშვნელოვანია აღმოჩენებით დასწავლის გასაადვილებლად. მოსწავლე, რომელიც ინფორმაციას იღებს სრულიად განსხვავებულ პირობებში, უფრო სწრაფად აგებს კოდირების სისტემას და ახერხებს ინფორმაციის ორგანიზებას. სწორედ ამიტომ ბრუნერი იძლევა რჩევას, რომ ერთიდაიგივე საგანი სწავლების სხვადასხვა საფეხურზე ისწავლებოდეს, მაგრამ განსხვავებული სიმუსტისა და აბსტრაქციების ხარისხით, იმისდა მიხედვით, თუ როგორ იცვლება მოსწავლეების ინტერესები, უნარები და საბაზო ცოდნა.

“სპირალური კურიკულუმი” უბრუნველყოფს სწავლებისადმი მზაობასა და მის მრავალფეროვნებას.

კონკრეტული შინაარსების ფლობა – ბრუნერის აზრით, აღმოჩენებს უფრო ხშირად ის ადამიანი აკეთებს, ვინც საამისოდ კარგადაა მომზადებული. თუ მოსწავლემ არ იცის ინფორმაციის საგანთან დაკავშირებული კონკრეტული ასპექტები, ის ვერ დააკავშირებს ინფორმაციის ელემენტებს ერთმანეთთან და ვერც განაზოგადებს მას.

კარლ როჯერსი

(1902-1987)

ჰუმანისტური ფსიქოლოგია და სწავლა ბამონცილით

ამერიკელმა ფსიქოლოგმა და ფსიქოთერაპევტმა, კარლ რენსომ როჯერსმა, რომელიც ჰუმანისტური ფსიქოლოგიის ფუძემდებელი იყო, ფსიქოლოგიური განათლება მიიღო ვისკონსინისა და კოლუმბიის უნივერსიტეტებში. როჯერსი სამედიცინო ფსიქოლოგიის პროფესორი იყო ოჰაიოს უნივერსიტეტში, 1945-46 წლებში – გამოყენებითი ფსიქოლოგიის ამერიკული ასოციაციის პრეზიდენტი, ხოლო 1956-58 წლებში – ფსიქოთერაპევტთა აკადემიის პრეზიდენტი.

როჯერსის პიროვნების თეორიის ძირითადი ცნებებია: „მე-კონცეფცია“, „ფენომენოლოგია“ და „თვით-აქტუალიზაციის ტენდენცია“.

როჯერსი მიიჩნევდა, რომ ადამიანის ქცევა გარეგან სტიმულზე – გარემო რეალობაზე, უფრო მეტად სუბიექტურ გამოცდილებაზე – სუბიექტურ რეალობაზეა დამოკიდებული. ორგანიზმს, გარემოსთან ურთიერთქმედების საკუთარი გამოცდილების საფუძველზე, თანდათანობით უყალიბდება მე-ს ცნობიერება, მე-კონცეფცია, ანუ საკუთარი თავის შესახებ წარმოდგენა. მე-კონცეფცია ადამიანის გრძნობებისა და შეხედულებების ერთობლიობაა საკუთარ თავზე, საკუთარ ფიზიკურ და ფსიქიკურ შესაძლებლობებსა და თვისებებზე, სხვა ადამიანებსა და მათ დამოკიდებულებებზე. მე-ს ცნობიერების ჩამოყალიბება ბავშვის განვითარების ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ასპექტია. მის საფუძველზე აფასებს პიროვნება საკუთარ თავს, გარემოს, სხვა ადამიანების მისდამი დამოკიდებულებას და ა. შ.

როჯერსი მნიშვნელობას ანიჭებს ურთიერთმიმართებას ორგანიზმის აქტუალურ განცდასა და მე-კონცეფციას, თვით-აღქმას შორის. როდესაც ცნობიერებაში ასახული განცდები, ანუ მე-ს შესახებ წარმოდგენები რეალურად ასახავს ორგანიზმის მდგომარეობას (განცდები, შთაბეჭდილებები), პიროვნება კარგად ადაპტირებულია და სრულად ფუნქციონირებს. ასეთი ადამიანის ამროვნება რეალისტურია, ის გრძნობებსა და განცდებს შიშისა და შფოთვის გარეშე იღებს. თუ წინააღმდეგობაა მე-კონცეფციასა და ორგანიზმის განცდებს შორის, ასეთ შემთხვევაში პიროვნებას უჩნდება შფოთვა და შიში, მისი ქცევა თავდაცვითი ხასიათისაა, ხოლო ამროვნება – შეზღუდული და რიგიდული.

თვით-აქტუალიზაციის ტენდენცია ადამიანის მე-სა და ორგანიზმის თანდაყოლილი უნარია. ის გულისმობს ადამიანის განვითარებასა და საკუთარი შესაძლებლობების სრულად გამოვლენას. პიროვნული ზრდა და განვითარება წინააღმდეგობების გადალახვის, პრობლემის გადაწყვეტის გამოცდილების შედეგია. მართალია, თვით-აქტუალიზაცია ადამიანის თანდაყოლილი უნარია, მაგრამ როჯერსის მიხედვით, ის აღზრდის შედეგად ყალიბდება. უფროსების ბავშვისადმი დამოკიდებულება განსაზღვრავს მის თვით-აქტუალს, შეხედულებას საკუთარ თავზე და თვით-აქტუალიზაციას. კერძოდ, როჯერსი თვლის, რომ **“უპირობო პოზიტიური დამოკიდებულება”** თვით-აქტუალიზაციის აუცილებელი პირობაა. ასეთი დამოკიდებულება ადამიანს თვით-პატივისცემისა და ღირსების გრძნობას უყალიბებს.

ბავშვს უნარების განვითარებისა და შესაძლებლობების რეალიზაციის მოთხოვნილება უახლოეს სოციალურ გარემოსთან ურთიერთობის პროცესში უყალიბდება. უფროსების შეფასებები და მის ქცევაზე რეაგირება მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს მე-კონცეფციის ჩამოყალიბებასა და პიროვნების თვითშეფასებაზე. სწორედ უფროსის მხრიდან **უპირობო პოზიტიური დამოკიდებულება, გულწრფელობა, მიმღებლობა და გაგებაა** ის მნიშვნელოვანი ფაქტორები, რაც **კონგრუენტული** პიროვნების ფორმირებასა და მისი თვით-აქტუალიზაციის მოთხოვნილების (ანუ განვითარებისა და საკუთარი თავის რეალიზების მოთხოვნილების) ჩამოყალიბებას უწყობს ხელს.

როჯერსი მიიჩნევს, რომ სამყარო **ფენომენალური**, პირადულია თითოეული ადამიანისთვის. ეს იმას ნიშნავს, რომ ადამიანი გარემოზე რეაგირებს საკუთარი ინდივიდუალური აღქმისა და შეგრძნებების საფუძველზე. მისი გარემოსთან ურთიერთობის გამოცდილება იმდენად უნიკალურია, რომ შეუძლებელია მის განცდებს ბოლომდე ჩაწვდეს მეორე ადამიანი. სწორედ ამიგომ როჯერსი ძალიან დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს ადამიანურ ურთიერთობებში ემპათიის გამოვლენას.

როჯერსი სწავლების ჰუმანისტური მოდელის მიმდევარია. ის გამოყოფს ორი სახის სწავლას: კოგნიტურს (რაც მოკლებულია მნიშვნელობას, რადგან უპიროვნოა) და გამოცდილებაზე დაფუძნებულს (მიზნობრივს, მნიშვნელოვანს, პიროვნულს). პირველი სახისაა ისეთი ცოდნის ათვისება, როგორცაა მაგ. ლექსიკონის გამოყენების, გამრავლების გაბულის სწავლა. მეორეა ისეთი ცოდნის შექმნა, როგორცაა მაგ. ძრავების შესწავლა მანქანის შეკეთების მიზნით. მათ შორის განსხვავება ის არის, რომ გამოცდილებით სწავლება მოსწავლის მოთხოვნილებებსა და ინტერესებს აკმაყოფილებს.

გამოცდილებით სწავლების მახასიათებლებია: პიროვნული ჩართულობა, მოსწავლის ინიციატივა, სწავლის შედეგების თვითშეფასება. შესაბამისად,

მასწავლებელი ინფორმაციის გადამცემი კი არ არის, არამედ სწავლის ფასილიტატორი, ხელის შემწყობია. მასწავლებელი მოსწავლეს უქმნის ისეთ გარემოს, რომელიც კომფორტულია და საფრთხეს არ უქმნის მის მე-ს, მის თვით-აღქმას და კარგი პირობაა თვით-აქტუალიზაციისთვის. მოსწავლე მოწადინებულია, გაიგოს ახალი, განვითარდეს, საკუთარი შესაძლებლობები მაქსიმალურად გამოავლინოს, რადგან მას პატივს სცემენ, აფასებენ, გულწრფელად მხარს უჭერენ, უპირობო დადებითი დამოკიდებულება აქვთ მისადმი. ამ სიტუაციაში მოსწავლეს არა აქვს ექსპერიმენტირების, შეცდომის დაშვების შიში და ადვილად შეძლებს ქცევის თვით-მართვის ჩვევების დაუფლებას.

გამოცდილებით სწავლების ძირითადი პრინციპებია:

1. სწავლა მნიშვნელოვანი ხდება მოსწავლისთვის, თუ ის მის პიროვნულ ინტერესებს შეესაბამება.
2. სწავლების პროცესი მიუღებელი და საშიშია მოსწავლისათვის, როდესაც მის მე-კონცეფციას საფრთხე ექმნება (როული მასალა, ახალი ტიპის დავალებები, ახალი მოთხოვნები). ამ შემთხვევაში აუცილებელია მოსწავლის შიშისა და შფოთვის მინიმუმამდე დაყვანა.
3. სწავლა სწრაფი და პროდუქტულია, თუ ის საშიში არ არის თვით-აღქმისა და მე-სთვის.
4. სწავლაში მოსწავლის მხრიდან გამოვლენილ ინიციატივას ხანგრძლივი და მყარი ეფექტი აქვს.

„ხელის შემწყობი“, ფასილიტატორი მასწავლებელი:

- მოქნილია თავის შეხედულებებსა და დამოკიდებულებებში;
- შეუძლია მოსწავლეთა მოსმენა და მათი განცდების გაგება;
- საგნის სწავლებასთან ერთად მნიშვნელოვან ყურადღებას აქცევს მოსწავლეთა შორის დამოკიდებულებებს და მოსწავლე-მასწავლებლის ურთიერთობას;
- ღიაა როგორც დადებითი, ისე უარყოფითი უკუკავშირის მისაღებად, საკუთარი თავისა და ქცევის ღრმად გასაანბრებლად.

გამოცდილებით სწავლების შემთხვევაში მოსწავლეები:

- პასუხისმგებლობას იღებენ დასწავლის პროცესზე და სწავლობენ დამოუკიდებლად სწავლას;
- თავიანთი წვლილი შეაქვთ სწავლების პროცესში ჰიპოთეზების ჩამოყალიბების, ცდისა და დასკვნების საშუალებით;
- ეხვევიან საკუთარი მიღწევების, სწავლის შედეგების შეფასებას, მიზნების დასახვასა და ისეთი სტრატეგიების დამოუკიდებლად გამოყენებას, რომლებიც დაეხმარება მათ პრობლემის გადაჭრაში და ახალი მასალის უკეთ გაგებაში.

დიმიტრი უზნაძე

(1886-1950)

განწყობის თეორია

დიმიტრი უზნაძე ქართული ფსიქოლოგიური სკოლის ფუძემდებელი და „განწყობის თეორიის“ ავტორია. მან ჩაუყარა საფუძველი საქართველოში ბავშვის ფსიქოლოგიის მეცნიერულ კვლევას. მისი თეორიის მიხედვით, ადამიანის განვითარების სხვადასხვა საფეხურის თავისებურებების შესწავლისათვის დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ქცევის შესწავლას იმ თვალსაზრისით, რომ სწორედ ქცევის ფორმა ანიჭებს ყოველ ასაკობრივ საფეხურს მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელ გარკვეულ ელფერს.

ქცევა აქტივობაა და ნიშნავს სუბიექტის გარემოსთან, გარე სინამდვილესთან ურთიერთობას. ქცევა განისაზღვრება მოთხოვნილებით და იმ საგნით, რომელმაც ეს მოთხოვნილება უნდა დააკმაყოფილოს. მაგრამ საგანი უშუალოდ როდი განსაზღვრავს ამა თუ იმ ქცევის აქტს. უზნაძე ქცევის პროცესს ასე აღწერს: ცოცხალი ორგანიზმი გარკვეული მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლად მიმართავს გარე საგნობრივ სინამდვილეს, გარემო უშუალოდ მოქმედებს მასზე და იმ საგნის შესაგყვისი მოქმედებისკენ განაწყობს, რომელმაც ეს მოთხოვნილება უნდა დააკმაყოფილოს.

უზნაძე ქცევის ორ ძირითად კატეგორიას გამოყოფს, ესენია: **ექსტროგენური ქცევა** და **ინტროგენური ქცევა**.

ექსტროგენურია ქცევა, როდესაც ის იმპულსს იღებს გარედან (საგნისგან) და წარმართება გარედან განსაზღვრული განწყობით. მაგრამ როდესაც ორგანიზმს არა აქვს რაიმე საგნობრივი, პრაქტიკული მოთხოვნილება, ის პასიურ, უმოქმედო მდგომარეობაში კი არ არის, არამედ მას თავად **აქტივობის**, მოქმედების მოთხოვნილებაც აქვს. მოთხოვნილებას, რომელიც ცოცხალ ორგანიზმს უჩნდება მაშინ, როდესაც მისი ძალები უმოქმედოდ რჩება და ის აღარაა იძულებული გარკვეული პრაქტიკული მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლად ამოქმედდეს, უზნაძე **ფუნქციონალურ გენდენციას** უწოდებს. ამ შემთხვევაში ქცევა (აქტივობა) გარედან კი არ არის განსაზღვრული, არამედ შინაგანი იმპულსიდან გამომდინარეობს და იმ განწყობით წარმართება, რომელიც გარკვეული სახით სუბიექტის გამოცდილებიდან

მომდინარეობს. ეს ქცევა თავისუფალია გარე იძულებისგან, ის ორგანიზმის შიგნიდან წარმოიშობა, ამიტომ მას უზნაძე **ინტროგენურ ქცევას** უწოდებს.

უზნაძის კლასიფიკაციის მიხედვით,

ექსტროგენური ქცევის ფორმებია:

- მოხმარება
- მომსახურება
- შრომა
- საქმე

ინტროგენური ქცევის ფორმებია:

- ესთეტიკური ტკბობა
- ხელოვნება, შემოქმედება
- თამაში
- სპორტი

თამაშს უზნაძე მიიჩნევს ბავშვის ქცევის სპეციფიკურ ფორმად. აღრეული ბავშვობის ასაკში თამაშის გარდა ქცევის სხვა ფორმები, განსაკუთრებით ექსტროგენური, ან საერთოდ არ შეინიშნება, ან ძალიან იშვიათად გვხვდება. თუმცა თამაში დამახასიათებელია არა მხოლოდ აღრეული ბავშვობის ან სკოლამდელი ასაკისათვის, არამედ სასკოლო (8-10 წლის) და მოზრდილი ასაკისთვისაც. თამაშს, როგორც ქცევას, საფუძვლად უდევს **ფუნქციის სიამოვნება**, ანუ თამაშის ძირითადი მოტივი ბავშვისთვის არის თვით აქტივობისგან სიამოვნების მიღება. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია **სწავლა**, როგორც ქცევის ფორმა.

უზნაძე მიიჩნევს, რომ ქცევის ფორმები ადამიანის ცხოვრებაში ისე მჭიდროდ უკავშირდება ერთმანეთს, რომ ხშირად რთულია ესა თუ ის კონკრეტული ქცევა რომელიმე აღნიშნულ ფორმას მიაკუთვნო. სწორედ ასეთი ქცევის ფორმაა **სწავლა**. თუ ჩავთვლით, რომ სწავლა შრომის, კერძოდ კი გონებრივი შრომის ერთ-ერთი სახეობაა, მაშინ ის ქცევის ექსტროგენური ფორმა უნდა იყოს. მაგრამ ეს ასე არაა. იმისათვის, რომ ვნახოთ, არის თუ არა მსგავსებასთან ერთად განსხვავებაც სწავლასა და შრომას შორის, ერთმანეთს უნდა შევადაროთ ამ ორი ქცევის პროლუქტი. როდესაც შრომასთან გვაქვს საქმე, მხედველობაში ყოველთვის ის გარკვეული პროლუქტი გვაქვს, რომლის შესაქმნელადაც შრომითი ენერჯია დაგხარჯეთ. შრომის ცნება, გარდა ამ პროლუქტის შექმნისა, არანაირი სხვა ეფექტის მოცემას არ გულისხმობს. რაც შეეხება სწავლას, აქ საქმე სულ სხვაგვარადაა. მაგალითად, ბავშვს ვასწავლით წერას. მან უკვე ისწავლა ასოების წერა, შემდეგ ორი სიტყვის დაწერა შეძლო. ამ პროცესში ის სწავლობს არა მხოლოდ იმ კონკრეტული ასოების ან სიტყვების წერას, არამედ იძენს თავისი კუნთების განსამზღვრული მიმართულებით აქტიურად ამოქმედების უნარს, რაც ეხმარება სხვა ასოების, სხვა სიტყვების აღვილად

დაწერაში. ამიგომბა, რომ აღარ არის აუცილებელი ბავშვს ვასწავლოთ სათითაოდ ყველა სიტყვის დაწერა. წერა-კითხვის მცოდნეს თავისუფლად შეუძლია ისეთი სიტყვის დაწერაც, რომელიც არათუ არასოდეს დაუწერია, არამედ არც არასდროს გაუგია.

სწავლის ცნება ძალიან ფართოა. არ არსებობს არცერთი ექსტროგენური ქცევის ფორმა, რომლის სწავლის საგნად გადაქცევაც არ შეიძლება. უზნაძე ამას სწავლის გენერალურ ხასიათს უწოდებს და იმით ხსნის, რომ სწავლის დროს მნიშვნელოვანია, არა მხოლოდ იმ ჩვევების, უნარებისა და ცოდნის შეძენა, რასაც ამ დროს ბავშვი იღებს, არამედ მოზარდის ძალების განვითარება განსაზღვრული მიმართულებით. სწორედ ამ თვისებით ჰგავს სწავლა თამაშს, ანუ მოზარდის ძალთა განვითარება ისეთივე სპეციფიკურია სწავლისთვის, როგორც თამაშისათვის. თამაშიც, თავის მხრივ, ქცევის ისეთივე გენერალური ფორმაა, როგორც სწავლა. აქედან თითქოს უნდა გამომდინარეობდეს დასკვნა, რომ თამაში და სწავლა ქცევის ერთსა და იმავე ფორმას წარმოადგენს, მაგრამ ეს ასე არ არის. თამაშის დროს ქცევის იმპულსი *ფუნქციონალური გენდენციაა*, ანუ ამ ასაკის ბავშვის ქცევას წარმართავს ფუნქციური სიამოვნება. ამიგომ, როდესაც ბავშვი შედის სკოლაში და იწყებს სწავლას, მისი ინტელექტუალური ფუნქციების ასამოქმედებლად უფრო ეფექტური იქნება, თუ თამაშს გამოვიყენებთ, ანუ თუ სწავლა წარიმართება თამაშით.

როდესაც სწავლის შესახებ ვსაუბრობთ, ძნელია იმის თქმა, რომ ქცევის იმპულსი აქაც *ფუნქციონალური გენდენციაა*. სწავლა ყოველთვის გულისხმობს იმას, რაც ისწავლება, ანუ მოსწავლეს ვაწვდით საგანს გარედან, გარედან ავამოქმედებთ მის ძალებს, ე. ი. სწავლა, როგორც ქცევა იგება გარეგან იმპულსზე. როდესაც ბავშვს გარკვეულ ასაკში მეტყველების ფუნქცია მოუძიფდება, უჩნდება შინაგანი იმპულსი – მეტყველების ფუნქციის ამოქმედების გენდენცია, მაგრამ თუ ჩვენ მას გარედან არ მივაწოდეთ გარკვეული ენობრივი მასალა, შეუძლებელია, დაკმაყოფილდეს მისი ფუნქციონალური გენდენცია.

ამრიგად, სწავლა არის ქცევის სრულიად თავისებური ფორმა, რომელიც არ შეიძლება იყოს გაიგივებული თამაშთან, შრომასთან თუ ქცევის რომელიმე სხვა ფორმასთან. სწავლა შეიცავს როგორც ექსტროგენური, ასევე ინტროგენური ქცევის ფორმების ელემენტებს და ამასთანავე განსხვავდება თითოეული მათგანისგან.

ბენჯამენ ბლუმი (1913-1999)

განათლების მიზნების ტაქსონომია

ბენჯამენ ბლუმი, დოქტორი განათლების დარგში, 1940 წლიდან მოღვაწეობდა ჩიკაგოს უნივერსიტეტის განათლების ფაკულტეტზე. 1948 წლიდან ბლუმი ხელმძღვანელობდა განათლების ფსიქოლოგიის კომიტეტს, რომლის მიზანი იყო სასწავლო ქცევების კატეგორიების იდენტიფიკაციის სისტემის შემუშავება. სწორედ ამ პერიოდში დაიწყო ბლუმმა მუშაობა სწავლის მიზნებისა და სწავლების შედეგების კლასიფიკაციის ისეთი სისტემის შექმნაზე, რომელიც გამოდგებოდა სასწავლო პროცესის დაგეგმვისა და ობიექტური შეფასებისათვის. ეს სისტემა "ბლუმის ტაქსონომიის" სახელწოდებით არის ცნობილი და ჩამოყალიბებულია ბლუმის და მისი თანამოაზრეების ცნობილ სამტომეულ ნაშრომში: „განათლების მიზნების ტაქსონომია“ (1956; 1964; 1970).

ტაქსონომია არის კლასიფიკაციის პრინციპების საფუძველზე ჯგუფების, კატეგორიების გამოყოფის სისტემა. ბლუმის ტაქსონომია გულისხმობს სწავლის მეთოდისა და შეფასების კლასიკურ სტრუქტურას: ცოდნას, განწყობას, ჩვევებს. ეს მოდელი სასწავლო მიზნების, სწავლებისა და სწავლების შედეგების გამოშვების ეფექტური საშუალებაა. ბლუმის ტაქსონომია იძლევა დეტალურ სტრუქტურას სწავლების დაგეგმვის, სასწავლო მეთოდებისა და ტრენინგის ეფექტურობის შეფასებისათვის. ბლუმის მიხედვით, განათლების მიზანი უნდა იყოს არა მხოლოდ ცოდნის დაგროვება, არამედ – მაღალი დონის ამროვნების ფორმების ჩამოყალიბება.

ბლუმის ტაქსონომია აღამიანის აქტივობის სამ სფეროს აღწერს:

- **კოგნიტურს (შემეცნებითს):** ინტელექტუალური შესაძლებლობები, ცოდნა, ამროვნება.
- **აფექტურს (ემოციურს):** გრძნობები, ემოციები, განწყობები.
- **ფსიქომოტორულს:** ფიზიკური უნარები და ჩვევები.

სამივე სფეროში კატეგორიები იერარქიულადაა განლაგებული სირთულის მიხედვით. ბლუმის ტაქსონომიის მიხედვით ყოველ შემდეგ კატეგორიაზე გადასვლა შესაძლებელია მხოლოდ წინა კატეგორიის შესაბამისი ჩვევების დაუფლების შემდეგ. ამგვარად, ყოველი სფეროს ფარგლებში გამოიყოფა განვითარების დონეები მარტივიდან რთულისკენ.

კეპოდ, ბლუმის თავისი ტექსტონომიის სფეროებს შემდეგნაირად აღწერს:

კონცეპტი	აზიარება	ფორმირება
ცოდნა	განწყობა	ჩვევები
1. ფაქტების გახსენება	1. მიღება (გაცნობიერება)	1. იმიტაცია
2. გაგება	2. რეაგირება	2. მანიპულაცია (მითითებების მიხედვით)
3. გამოყენება	3. ღირებულების გააზრება	3. ზუსტი შესრულება (მიღწევა)
4. ანალიზი	4. პიროვნების ღირებულებათა სისტემის ორგანიზება	4. ჩვევების ინტეგრირება, კომბინირება
5. სინთეზი	5. ღირებულებათა სისტემის გათავისება	5. ნატურალიზაცია (ავტომატიზაცია, ექსპერტად „ჩამოყალიბება“)
6. შეფასება	–	–

ბლუმის ტექსტონომიის კონცეპტი, ანუ შემეცნებითი სფერო მოიცავს ექვს დონეს, რაც შეესაბამება ამროვნების, ინტელექტუალური მოქმედების განსხვავებულ დონეებს მარტივიდან რთულიკენ.

კონცეპტი, ანუ შემეცნებითი სფერო

დონე	კატეგორია	ქმედის აღწერილობა	დასაოსტატებელი მოქმედების/ შესაფასებელი შედეგის აღწერა	სიტყვები, რომლებიც უკეთ აღწერენ სფეროს
1.	ცოდნა	ინფორმაციის ცნობა ან გახსენება	ფაქტის, ცნების, განმარტების, წესის, შინაარსის გახსენება, პროცედურის ან წესის მოგანა	დაალაგე, აღწერე, განსაზღვრე, გაიხსენე, შეარჩიე, დააკავშირე.
2.	გაგება	აზრის გაგება, საკუთარი სიტყვებით ფაქტის გადმოცემა	მსჯელობის, ცნების ან კონცეფციის აზრის ახსნა და ინტერპრეტაცია, სამოქმედო გზის ან პრობლემის გადაწყვეტის დასახვა	ახსენი, შეაჯამე, განსაჯე, მოიყვანე მაგალითი, ილუსტრაცია, დააჯგუფე (გააკეთე კლასიფიკაცია), შენი სიტყვებით ჩამოყალიბე.
3.	გამოყენება	ცოდნის, თეორიის პრაქტიკაში და რეალურ სიტუაციაში გამოყენება	თეორიის გამოყენება პრაქტიკული შედეგის მისაღებად, ამოცანის გადაწყვეტა, მოქმედების განხორციელება	გამოიყენე, გადაწყვიტე, განახორციელე, მოამზადე, შეცვალე, ააგე

4.	ანალიზი	ელემენტების, სტრუქტურის, აგებულების, ორგანიზაციული პრინციპების, შინაგანი მიმართებების ინტერპრეტაცია	პროცესის ან ცნების ნაწილების გამორჩევა, ფუნქციების, მეთოდოლოგიის ან პროცესის ფუნქციების ანალიზი, ელემენტების მიმართების, მათი ფუნქციონირების შედეგების თვისებრივი ანალიზი;	გაანალიზე, შეადარე, გამოძე, შეამოწმე, ჩააგარე ექსპერიმენტი, გამოსახე გრაფიკულად, ააგე დიაგრამა, შეაფასე.
5.	სინთეზი	ახალი, უნიკალური სტრუქტურის, სისტემის მოდელის შექმნა, ახალი იდეის, ახალი მიდგომის ჩამოყალიბება	გეგმისა და პროცედურების შემუშავება, გადაწყვეტის ალგორითმის შექმნა, იდეების, საშუალებებისა და მეთოდების ინტეგრირება; ახალი მიდგომების შემუშავება.	შეიმუშავე გეგმა, შექმენი, ააგე, გადაამოწმე, გარდაქმენი, ააწყვე, შეცვალე, შეიმუშავე ჰიპოთეზა და შეამოწმე.
6.	შეფასება	მოდელის, კონცეფციის ეფექტურობის შეფასება მისი შედეგიანობის, გამოყენების თვალსაზრისით, კრიტიკული ანალიზი	სტრატეგიული ვარიანტებისა და გეგმების, მათი შედეგიანობის შეფასება ხარჯთეფექტურობისა და პრაქტიკულობის თვალსაზრისით; გეგმის ან სტრატეგიის ეფექტურობის შეფასება, რისკების შეფასება.	შეაფასე, დაასაბუთე, გამოიკვლიე, მოიყვანე არგუმენტები.

ამ კლასიფიკაციის მიხედვით, ინფორმაციის შენახვა და გახსენება ინტელექტუალური აქტივობის ყველაზე დაბალი საფეხურია, რაც სწავლისათვის აუცილებელი, მაგრამ არასაკმარისი პირობაა. იმისათვის, რომ მიღებული ინფორმაცია განზოგადდეს და შემდგომში ადეკვატურად იქნეს გამოყენებული, აუცილებელია მისი გაგება და სათანადო ანალიზი; ახალი პროდუქტის შესაქმნელად, ახალი ცოდნის მისაღებად კი აუცილებელია სინთეზისა და შეფასების მოქმედებების, პროცესების განვითარება.

ბლუმის ტაქსონომიის კოგნიტური სფეროს დონეები შეიძლება წარმატებით იქნას გამოყენებული კონკრეტული გაკვეთილის დაგეგმვისას როგორც თემის ახსნის, ასევე – დავალებისა და შეფასებისათვის ტესტური კითხვების შემუშავების დროს. მაგ., კონკრეტული თემის ახსნისას მასწავლებელი განმარტავს ახალ წესებს, ცნებას, ან მიაწვდის ახალ ფაქტებს მოსწავლეებს. ეს არის, ბლუმის მიხედვით, I – **ცოდნის** დონე.

II დონე – **გაგება**: ბლუმის კონცეფციის თანახმად, იმისათვის, რომ მოსწავლეებმა აითვისონ კონკრეტული თემა, ცოდნა არ არის საკმარისი.

მასწავლებელმა უნდა ახსნას ცნება, წესი ან ფაქტი, გაცნოს მათ შესაბამისი თვალსაჩინო მასალა და მოსწავლეებისათვის გასაგები ენით შეაჯამოს ახალი ინფორმაცია.

III დონე – **გამოყენება:** მასწავლებელი ავალებს მოსწავლეებს, მოიძიონ ის რეალური სიტუაციები, რომელთა დროს ისინი გამოიყენებენ გაკვეთილზე მიღებულ თეორიულ ცოდნას;

IV დონე – **ანალიზი:** მას შემდეგ, რაც მიწოდებულია ახალი ინფორმაცია, მასწავლებელმა კონკრეტულ თემაზე მსჯელობისას შეიძლება გამოყოს საკითხის სხვადასხვა მხარე და ერთმანეთს შეადაროს ისინი, ან პროცესი დაშალოს ელემენტებად, ან კიდევ – მოსწავლეებს ჩაატარებინოს ექსპერიმენტი. ასევე, მასწავლებელი ავალებს მოსწავლეებს მოიძიონ და შეადარონ საკითხთან დაკავშირებული სხვადასხვა ფაქტი, შეხედულება, დააფიქსირონ მათ შორის განსხვავება, მსგავსება, გააანალიზონ მათი სუსტი და ძლიერი მხარეები.

V დონე – **სინთეზი:** მასწავლებელი ავალებს მოსწავლეებს შესწავლილი ფაქტების, წესებისა თუ თეორიის საფუძველზე მოიფიქრონ კონკრეტული პრობლემის გადაწყვეტის გზები, შეიმუშაონ ჰიპოთეზები და დასახონ მათი შემოწმების გზები.

VI დონე – **შეფასება:** ახალი მასალის ახსნის შემდეგ მასწავლებელი გეგმავს დისკუსიას, სადაც მოსწავლეებთან ერთად განიხილავს შესწავლილი თეორიის ან მიდგომის პრაქტიკულ და თეორიულ მხარეებს და სთხოვს მათ მოიყვანონ არგუმენტები ამ თეორიის თუ მიდგომის შედეგიანობის, პრაქტიკული გამოყენების, წინააღმდეგობრივი ფაქტების შესაფასებლად.

ბლუმმა გაქსონომიის მეორე, **აფექტური სფეროს** დონეები შეიმუშავა კრათვოლსა და მასიასთან ერთად (1964). ბლუმის მოდელის მიხედვით განწყობის ჩამოყალიბების სტრუქტურის, ადამიანის ღირებულებების სისტემის ჩამოყალიბებისა და ემოციური დამოკიდებულებების ცოდნა მნიშვნელოვანია გაკვეთილის, გრენინგის დაგეგმვის, ჩატარებისა და შეფასებისათვის.

ბლუმის გაქსონომიის მესამე სფეროში (**ფსიქომოტორული**) გამოყოფილია ფიზიკური ჩვევების ჩამოყალიბების დონეები. ამ სფეროს დონეები ბლუმის იდეებზე დაყრდნობით აღწერა რ. დეივმა (1970).

ფსიქომოტორული სფერო

ღონე	კატეგორია	ქმედის აღწერილობა	დასაოსტატებელი მოქმედების/ შესაფასებელი შედეგის აღწერა	სიტყვაში, რომელიც უკავთ აღწერენ სფეროს
1	<i>იმიტაცია</i>	სხვისი მოქმედების მიბადვა და გამეორება.	მასწავლებლის მოქმედებაზე, დაკვირვება და გამეორება	თვალი მიაღვენე, გაიმეორე
2	<i>მანიპულაცია</i>	მითითების მიხედვით ან მესხიერებით მოქმედების აღდგენა	მოქმედების შესრულება წერილობითი ან ვერბალური მითითების მიხედვით	შეასრულე, განახორციელე, ააგე
3	<i>სიმუსტე</i>	ჩვევის დამოუკიდებლად განხორციელება	მოქმედების შესრულება მითითების და დახმარების გარეშე; სხვისთვის მოქმედების ჩვენება	აჩვენე, დაასრულე, შეამოწმე, მუსტად შეასრულე
4	<i>ჩვევების კომბინირება</i>	ახალი, არასტანდარტული მიზნის მისაღწევად ჩვევის ინტეგრირება	სხვადასხვა მოქმედებების დაკავშირება ახალი მოთხოვნების შესაბამისი ახალი მეთოდის შესამუშავებლად	შეიმუშავე, შეაჯერე, გადაწყვიტე, გააერთიანე, შდეიგანე ცვლილება, ივარჯიშე
5	<i>ნაგურალიზაცია</i>	ავტომატიზება, ცნობიერების მონაწილეობის გარეშე საჭიროებისამებრ მოქმედების განხორციელება	მიზნის, სტრატეგიისა და მიდგომის განსაზღვრა სტრატეგიული საჭიროების მიხედვით	გააკეთე, დაამუსტე, შექმენი

გემოაღნიშნული საფეხურების ცოდნა მეტად მნიშვნელოვანია ჩვევის სწავლებისა და ავტომატიზაციისათვის. ეს ეხება არა მხოლოდ მოტორულ ჩვევებს, არამედ ისეთი კოგნიტური უნარების განვითარებასაც, რომლებიც ჩვევად ყალიბდება და ავტომატიზდება, კერძოდ, წერა-კითხვას. მაგალითისთვის შეიძლება განვიხილოთ ველოსიპედის ტარების ჩვევის ათვისების საფეხურები:

იმიტაცია: ბავშვი უყურებს სხვის მოქმედებას და ცდილობს გაიმეოროს ის – ველოსიპედზე დაჯდომა, საჭის სწორად დაჭერა, პედლების გრიალი;

მანიპულაცია: ბავშვი იხსენებს, როგორ უნდა დაჯდეს ველოსიპედზე, როგორ უნდა მოჰკიდოს ხელები საჭეს, მასწავლებლის დახმარებით ცდილობს ველოსიპედის მართვას. შემდეგ მასწავლებელი სიტყვიერი მითითებით ეხმარება: “საჭე სწორად გეჭიროს, ფეხი ცოტა განზე გაწიე და ა.შ.”

სიმუსტე: ბავშვი უკვე დამოუკიდებლად, თუმცა მოუქნელად აგარებს ველოსიპედს, ხშირად ვარდება და ცდილობს გააფარჯიშოს ნასწავლი მოძრაობები.

ჩვევების კომბინაცია: ბავშვი ცდილობს ისწავლოს აღმართზე და დაღმართზე სიარული, როდესაც ხელების, ფეხების და ტანის კორპუსის შეთანხმებული მოძრაობები სხვაგვარ კოორდინაციას საჭიროებს, ვიდრე სწორ გზაზე მოძრაობა;

ნაგურალიზაცია: ბავშვი ველოსიპედს აგარებს ავტომატურად, ისე, რომ არ ფიქრობს საკუთარი სხეულის მოძრაობებზე და პარალელურად სხვა მოქმედებების განხორციელებაც კი შეუძლია, მაგ., შეუძლია ხელები დაკავებული ჰქონდეს და ისე აგაროს ველოსიპედი.

ბლუმის გაქსონომიას წარმატებით იყენებენ განათლების სისტემაში სასწავლო გეგმების შექმნის, სასწავლო პროგრამების შემუშავების და მათი შედეგების შეფასების, გაკვეთილის დაგეგმვისა და ტესტური დავალებების შედგენისას. ამავე დროს, ბლუმის გაქსონომიას იყენებენ ორგანიზაციებში თანამშრომლების ტრენინგის დაგეგმვის, ტრენინგის პროგრამის შემუშავებისა და ტრენინგის შედეგების შეფასებაში.

მარია მონტესორი

(1870-1952)

მონტესორის სკოლა

მარია მონტესორი, იტალიელი ჰუმანისტი, პედაგოგი, პირველი ექიმი ქალი მე-19 საუკუნის იტალიაში, ცნობილია, როგორც ახალი პედაგოგიური მეთოდის ავტორი. 1898 წლიდან მონტესორი გონებრივი ჩამორჩენილობის მქონე ბავშვების სკოლის დირექტორი იყო. ამ პერიოდში დაიწყო მან თავისი თეორიის პრაქტიკაში დანერგვა და სწავლების მეთოდების შემუშავება, რომელიც დღეს ცნობილია მონტესორის თეორიის სახელით. ამ პერიოდის მოღვაწეობის შედეგი იყო ის, რომ გონებრივი ჩამორჩენილობის მქონე 8 წლის მოსწავლეებმა წარმატებით ჩააბარეს გამოცდები წერა-კითხვაში და საშუალოზე მაღალი ქულებიც მიიღეს. მაშინ “მონტესორის სასწავლებელზე” მთელი იტალია აღაპარაკდა. 1907 წელს მონტესორიმ რომში დააარსა სკოლა “ბავშვების სახლი” ყველა ტიპის ბავშვისათვის. მონტესორის სამჯერ მიანიჭეს ნობელის პრემია პედაგოგიკაში განსაკუთრებული წვლილისა და მსოფლიოში ბავშვთა უფლებების დაცვის გამო. დღეს მონტესორის სკოლა და მისი მეთოდი მთელს მსოფლიოშია გავრცელებული.

მონტესორის მიაჩნდა, რომ სწავლებამ ხელი უნდა შეუწყოს ბავშვის “სპონტანურ თვითგანვითარებას”. ეს შესაძლებელია მხოლოდ მაშინ, თუ გავითვალისწინებთ ბავშვის ფსიქიკური განვითარების ე.წ. სენზიტიურ პერიოდებს, რომლებიც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ამა თუ იმ უნარის ჩამოყალიბებისათვის. მაგ.: მეტყველების განვითარების სენზიტიური პერიოდია 1-3 წელი, როდესაც ბავშვი იწყებს ცალკეული სიტყვების წარმოთქმას, შემდეგ კი სიტყვების ფრაზაში გაერთიანებას. მონტესორის მიხედვით, პედაგოგმა უნდა იცოდეს ბავშვის ბუნებრივი განვითარების სენზიტიური პერიოდების თავისებურებანი. ეს აუცილებელია სწავლისათვის ბავშვის მოტივირებისა და მისი განვითარების სტიმულირებისათვის. 3-დან 6 წლამდე ასაკი კი განსაკუთრებული პერიოდია ბავშვის ცხოვრებაში. ამ დროს ბავშვი სწავლობს დამოუკიდებლობას და შეიცნობს მის გარშემო არსებულ სამყაროს.

სწავლების პრინციპია ბავშვის პოტენციური შესაძლებლობების გაგება, მისი განვითარების სტიმულირება და დამოუკიდებლობის ხელშეწყობა – ბავშვის ცნობისმოყვარეობის, ინტერესისა და დამოუკიდებლობის წახალისება.

ბავშვებს ბუნებრივი სწრაფვა აქვთ ახლის სწავლისა და გარემოს შემეცნებისადმი. მასწავლებლის დანიშნულებაა ისეთი საკლასო გარემოს შექმნა, რომელიც ხელს შეუწყობს და წაახალისებს ბავშვის ამ ბუნებრივ მოთხოვნილებას და სწავლას ხალისიანს გახდის.

მონტესორის სასწავლო პროგრამა “ბავშვების სახლი” განკუთვნილია 3-დან 6 წლამდე ბავშვების აღრეული განვითარების სტიმულირებისათვის. სხვადასხვა ასაკის ბავშვები ერთ საკლასო სივრცეში იმყოფებიან, რომლის მოწყობასაც მონტესორი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა. მისი შეხედულებით, თავისთავად არ არსებობს გარმაცია, ინტერესების არმქონე, მიუღებელი და გამომწვევი ქცევის მქონე ბავშვი. ეს პრობლემები ჩნდება მაშინ, როცა გარემო არ ითვალისწინებს ბავშვის საჭიროებებს.

მონტესორის სწავლების მეთოდი გულისხმობს:

- ბავშვზე დაკვირვებას წინასწარ მოწყობილ გარემოში; წინასწარ მოწყობილ სასწავლო გარემოში იგულისხმება სასწავლო ოთახი, რომლის სივრცის რეორგანიზაცია ადვილად შესაძლებელია სასწავლო მიზნებიდან გამომდინარე. ასევე მოწესრიგებულადაა განლაგებული მრავალფეროვანი სამუშაო მასალები სხვადასხვა სირთულის დავალებების შესასრულებლად.
- დაკვირვების საფუძველზე ბავშვისათვის სასწავლო გეგმის შემუშავებას განვითარების სენზიტიური პერიოდის გათვალისწინებით.
- სწავლებაში შეგრძნების ყველა არხის გამოყენებას: მხედველობა, სმენა, ყნოსვა, შეხება, კინესთეტიკური შეგრძნებები.
- ბავშვისათვის მისაწვდომი სწავლების გეგმის შერჩევასა და პორტფოლიოს გამოყენებას მიღწევების შეფასებისათვის.
- სხვადასხვა ასაკობრივი ჯგუფის ბავშვების ერთ კლასში სწავლებას მაგ. 3-6 წლის, 7-9 წლის და ა.შ.

მონტესორის სწავლების პრინციპებია:

- **მოსწავლის დამოუკიდებლობა და ინიციატივა.** მონტესორის პროგრამა ისეა აგებული, რომ ცენტრალურია მოსწავლის ინტერესი და პოტენციური შესაძლებლობა. სასწავლო გეგმის მიხედვით წინასწარ მომზადებული სხვადასხვა სირთულის დავალებებიდან და განსხვავებული მასალებიდან მოსწავლე თვითონ, თავისი ინიციატივით ირჩევს დავალებას. დავალებები ისეა აგებული, რომ აუცილებლად ახლავს თან ვიზუალური ან სიგყვიერი

მინიშნებები, რაც ბავშვს საშუალებას აძლევს, თვითონ შეამოწმოს გადაწყვეტის სისწორე, იპოვოს შეცდომა და გაასწოროს. ამას მონტესორი თვითმაკორეგირებელ მასალებს უწოდებს. მასწავლებლის როლი კლასში არის არა მზა ცოდნის გადაცემა, არამედ ბავშვების წარმართვა, მათი ინტერესების სტიმულირება და დახმარება დავალების შესრულების პროცესში.

- ▶ **პრობლემის გადაწყვეტაზე ორიენტირებული სწავლება.** სასწავლო გეგმით გათვალისწინებულია ისეთი დავალებები, რომლებიც მოითხოვს გადაწყვეტის გზის პოვნას ან სხვა მასალის გამოყენებას პრობლემის გადასაწყვეტად.
- ▶ **სენსორული სწავლება** გულისხმობს სასწავლო პროცესში ისეთი მასალების გამოყენებას, რომლებსაც სჭირდება მოსწავლის მხრიდან არა მხოლოდ მხედველობითი და სმენითი შეგრძნებებისა და აღქმის გამოყენება, არამედ შეხების, კუნთების და მყესების, ყნოსვის შეგრძნებებისაც. დავალებები ისეა აწყობილი, რომ საჭიროებს სხვადასხვა შეგრძნების მონაწილეობას, ხოლო მასალები განსხვავებული ფერის, ფორმის, სიდიდისა და ფაქტურისაა. შეგრძნებების ერთდროული მონაწილეობა პრობლემის გადაწყვეტისას მნიშვნელოვანია გარემოს შესამეცნებლად, განსაკუთრებით 3-დან 6 წლამდე ასაკში.
- ▶ **მოძრაობის თავისუფლება.** მონტესორის კლასის სივრცე ისეა ორგანიზებული, რომ ბავშვებს თავისუფლად შეუძლიათ მოძრაობა დავალების არჩევისას, დავალებისათვის საჭირო მასალების შესარჩევად, ჯგუფური აქტივობებისათვის. კლასში ადვილად გადასადგილებელი მაგიდები და სკამებია, კედლებთან კი მაგიდები და დაბალი, ღია კარადებია, სადაც აწყვია ყველა საჭირო მასალა. კლასი ისეა მოწყობილი, რომ ბავშვებისათვის შესაძლებელია ინდივიდუალური და ჯგუფური მუშაობა. 3-6 წლის ბავშვებისათვის საკლასო სივრცე უფრო ღიაა და ძირითადი აქტივობები ხალიჩაზე ხორციელდება.

გამოყენებული ლიტერატურა

- 1 დიმიტრი უზნაძე. *ბავშვის ფსიქოლოგია*. თსუ გამომცემლობა, თბილისი, 1947წ. გვ. 405 – აღამიანის ქცევის ფორმები
- 2 შალვა ჩხარტიშვილი. *ექვსწლიანთა სასკოლო სწავლების საკითხები*, გამ-ბა „განათლება“, თბილისი 1980წ., გვ59 სწავლების ძირითადი მოტივაციური ფორმები
- 3
- 4 განათლება – განსხვავებული საჭიროების პირთა განათლება, შესავალი კურსი. ბერიგ ჰ. იონსენისა და მირიამ დ. შტერნის რედაქციით; გამ-ბა „საქართველოს მაცნე“, 2007წ.
- 5 *Теории Научения* 6-е издание. Б. Хегенхан, М. Олосон (Питер; 2004) (Гл.11; стр.276 - Жан Пиаже)
- 6 *Психология развития*, 7-е издание. Грейс Крайг (Питер; 2001)
- 7 *Прикладная Педагогическая Психология* Ги Лефрансуа-(СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК,2003)
(Гл.3; стр.68 - Когнитивное развитие; Основные идеи Пиаже. Гл.4.; стр.101 - Оперантное обусловливание Скиннера. Гл.4; стр.117 - Социально-когнитивная теория Бандуры. Гл.6; стр.161 - Теория Брунера: научение путем открытий. Гл.6; стр.186 - Роджерсианская гуманистическая теория.)
- 8 Жан Пиаже, Избранные психологические труды (Изд. "Просвещение" 1969)
- 9 Лев Выготский, Собрание сочинении, т.4, Детская Психология. Москва, "Педагогика" 1984г.
10. Daniel Muijs and David Reynolds, *Effective Teaching*; Sage Publications, 2005
- 11 About Carl Rogers; <http://www.mythosandlogos.com>
- 12 Ausabel, David; <http://www.coe.ufl.edu>
- 13 Ausabel. *Meaningful Reception Learning Theory*; <http://inst.usu.edu>
- 14 Biography of Howard Gardner; <http://www.howardgardner.com>
- 15 Bloom's taxonomy-learning domains. <http://www.businessballs.com>
- 16 Bruner Jerome and the process of education; <http://www.infed.org.thinkers/bruner.htm>
- 17 Bruner, Jerome. *A Web Overview*; <http://geocities.com/vanunoo/Humannature/bruner.html>
- 18 *Bruner's Educational Theory* Analyst: Nicole Flores
<http://www.newfoundations.com>
- 19 Citation: Huitt (W); *Motivation to Learn: An Overview*. (2001). Education Psychology Interactive. Valdosta, GA. <http://wwwchiron.valdosta.edu>
- 20 Dewey, John: *Philosophy of Education*; <http://wilderdom.com>
- 21 Dewey, John: *The Modern Father of Experimental Education*:
<http://wilderdom.com/experiential/ExperientialDewey.html>
- 22 Gallagher, Cristina. *Lev Semyonovich Vygots*. (May 1999) <http://www.muskingum.edu>
- 23 Gardner's Multiple Intelligence; <http://www.businessballs.com>
- 24 Ivie, Stanley D. Ausubel's Learning theory: *An Approach to Teaching Higher Order Thinking Skills*. High School Journal 82.1 (Oct 1998);P35(1)
- 25 Kohlberg Lawrence: *Stages of Moral Development* ; <http://www.xenodochy.org>
- 26 Kohlberg's Moral Stages;<http://www.haverford.edu>
- 27 Maslow's hierarchy of needs;http://www.businessballs_Space
- 28 Miller M. Suzanne: *Vygotsky and education: The sociocultural genesis of dialogic thinking in classroom contexts for open-forum* , State University of New York at Buffalo, Graduate School of Education, 368 Baldy Hall, Buffalo, New York 14260 USA <http://psych.hanover.edu>

- 29 Montessori, Maria. Notes From the Work of Maria Montessori. <http://eqi.org/maria.htm>
<http://www.montessorilive.com>. http://en.wikipedia.org/wiki/Maria_Montessori
- 30 Perkins, David: *Teaching for Understanding*.
 The professional Journal of the American Federation of Teachers; v17 n3,pp.8,28-35, Fall 1993
<http://www.pz.harvard.edu/Pls.DP.htm>
- 31 Perkins, David: *Making Thinking Visible* <http://www.ewhorizons.org>
- 32 Pescitelli Dagmar; *An Analysis of Carl Rogers' Theory of Personality*.
 Online books, journals for academic research plus bibliography tools. www.Question.com/Carl_Rogers
- 33 Ratner, Carl. *Historical and Contemporary Significance of Vygotsky's Sociohistorical Psychology*
<http://www.humboldt1.com>
- 34 Rogers, Carl. *Experimental Learning* <http://tip.psychology.org>
- 35 Skinner: *Theories of learning: Sensory Stimulation Theory*. <http://www.brookes.ac.uk>
- 36 Subbotsky Eugene: *Vygotsky's Distinction Between Lower and Higher Mental Functions and Recent Studies on Infant Cognitive Development* ; Psychology Department, University of Lancaster
<http://psych.hanover.edu>
- 37 *The Educational Theory of David Perkins* <http://www.newfoundations.com/GALLERY/Perkins.html>.
- 38 *The Educational Theory of Jerome Bruner* <http://www.newfoundations.com/GALLERY/Bruner.html>
- 39 *The Educational Theory of John Dewey*
 Analyst: N.I. Emarnd; Analyst: Sarah Fraser (DE2) <http://www.newfoundations.com>
- 40 *The Humanistic Theories of Carl Rogers* <http://www.facultyfp.salisbury.edu>
- 41 *Theories of Development*. Prentice-Hall,pp.118- Kohlberg's Stages of Moral Development
<http://faculty.plts.edu>
- 42 Vygotsky: *Social Development Theory* <http://i-psy.ru>
- 43 Wikipedia - the free encyclopedia: *John Dewey* http://en.wikipedia.org/wiki/John_Dewey

